

BirdLife
INTERNATIONAL

2

2007

ptačí svět

časopis České společnosti ornitologické

Ptačí svět – časopis České společnosti ornitologické (ČSO)

Ročník XIV, číslo 2/2007

Vydává a rozšiřuje ČSO

Adresa redakce:

Ptačí svět, ČSO, Na Bělidle 252/34, 150 00 Praha 5-Smíchov,

tel/fax: 274 866 700, <http://www.birdlife.cz>, e-mail: cso@birdlife.cz

Redakční rada: Šéfredaktorka Mgr. Alena Klvaňová, alenapa@email.cz

Mgr. Tomáš Brinke, brinke@birdlife.cz, Z významných ptačích území

Mgr. Jaroslav Cepák, PhD., birdringczp@vol.cz Poznáte...? Zájímavosti

Ing. Adolf Goebel, PhD., adolof.goebel@post.cz, Zájímavosti

Mgr. Lucie Hošková, lucie.hoskova@gmail.com, Z poboček, Historie

Mgr. Barbora Kaminiecká, Rady, tipy, návody, Za ptáky do světa

Ing. Jiří Sládeček, sladecek@psp.cz, Mladým ornitologům

Mgr. Zdeněk Vermouzek, verm@prerovmuzeum.cz, Ptáci v ohrožení

Mgr. Lukáš Viktora, viktora@birdlife.cz, Z terénu a kanceláře

Vychází dvakrát ročně (v dubnu a listopadu).

Grafický návrh a sazba: Jiří Kaláček

Tisk: Dekameron, Brno

Jazyková korektura: Igor Pejchal

Toto číslo vyšlo 8. 11. 2007 v nákladu 3 500 výtisků.

Uzávěrka příštího čísla je 11. 2. 2008. Distribuováno bude v dubnu.

Inzerce a předplatné na adrese redakce.

Zaregistrováno u Ministerstva kultury ČR pod č. E12781. ISSN 1801-7525.

Poděkování Janu Hoškovi, Igoru Pejchalovi a všem autorům fotografií.

Pokyny pro autory: Rozsah příspěvku přizpůsobte dané rubrice, řiďte se již vydanými články. Fotografie preferujeme digitální v tiskové kvalitě (300 dpi). Příspěvky přijímá elektronickou i klasickou poštou příslušný odpovědný redaktor, šéfredaktorka nebo redakce. Pro podrobné pokyny kontaktujte odpovědného redaktora rubriky. Adresy jsou uvedeny v tiráži výše.

Na obálce: 1. strana: Sameček hýla rudého pyšníci se svým vybarvením v Orlických horách. Více na str. 12 a 13. Foto: Tomáš Bělka.

Česká společnost ornitologická (ČSO) je dobrovolné zájmové sdružení profesionálů i amatérů, zabývajících se výzkumem a ochranou ptáků, zájemců o pozorování ptáků a milovníků přírody. V současné době má více než 2500 členů. ČSO realizuje vlastní i mezinárodní projekty výzkumu a ochrany ptáků a jejich prostředí, popularizuje a propaguje ochranu ptáků. V České republice zastupuje mezinárodní organizaci na ochranu ptáků a jejich prostředí BirdLife International.

BirdLife International je celosvětové sdružení národních organizací na ochranu ptáků a přírody. Působí ve více než 100 státech (každý stát zastupuje jedna organizace). Jeho cílem je zabránit vyhubení jakéhokoli ptačího druhu na Zemi, snížit počet ohrožených druhů ptáků a chránit území a stanoviště,

kteří mají pro ptáky zásadní význam, a tím přispět k udržení celosvětové biologické rozmanitosti a udržitelnému využívání přírodních zdrojů. Výstižně BirdLife International charakterizuje jeho motto: „Společně pro ptáky a pro lidi“ (*Together for birds and people*).

Časopis byl finančně podpořen v grantovém řízení MŽP.

Materiál nemusí vyjadřovat stanoviska MŽP.

Foto: www.savethealbatross.net

Děkujeme, že nejste lhostejní k osudu albatrosů!

Na výzvu z minulého čísla se nám již ozvalo několik členů, kteří poslali nasbírané známky nebo i finanční podporu. Známky pečlivě vystřihuje i sekretariát ČSO a Kroužkovací stanice NM. Přidejte se, prosím, i vy! Na známky čekáme do konce tohoto roku. Zatím se jich sešlo něco přes 1 kg, což stačí na zakoupení tří závaží na rybářská lana. Děkujeme!

1 | Úvodník / Petr Voříšek
Z terénu i z kanceláře

2 | Co přinesl poštovní holub

Neobvyklá hnízdění / Pavel Žďárek, Petr Čech
Krahučí příběh / Jaroslav Kubíček

2 | Letem ptačím světem / Lucie Hošková

3–5 | Poznáte...?

Poznáte vodouše? Pavel Žďárek, Jan Hošek

6–8 | Z významných ptačích území

Ptačí oblast Bzenecká doubrava – Strážnické Pomoraví /
Gašpar Čamlík
Ptačí oblast versus rychlostní silnice R55 / Tomáš Brinke
Významné ptačí území roku 2007 / Alena Klvaňová
Letnění rybníka Nesyt / Josef Chytil
Heřmanský stav – Odra – Poolší / Zdeněk Polášek

9 | Rady, tipy, návody

Odečítání ptačích kroužků – užitečná zábava /
Tomáš Bělka, Zdeněk Vermouzek

10 | Historie

Historie a současnost poboček ČSO I. / Lucie Hošková,
Adolf Goebel, Petr Bürger, Martin Fejfar, Pavel Žďárek

11 | Zájímavosti z ptačí říše

Nové druhy ptáků v Evropě / Zdeněk Vermouzek

12–13 | Objektivem...

Ptáci hor objektivem Tomáše Bělky

14–15 | Zájímavosti z ptačí říše

Utajený Balkán / Petr Klvaňa
Netopýr číhá v temnotě / Zdeněk Vermouzek
Drop velký opět po deseti letech zahnížil v ČR /
Vlasta Škorpíková
Když zmoknou vlaštovky / Alena Klvaňová
Dobrá zpráva ze světa ptačí ochrany / Jiří Reif
Nouzové nocoviště jiříček v bytě / Jiří Šafránek
Podzimní pospíchání / Petr Klvaňa
Cetie jižní – nový druh pro Českou republiku /
Josefa a Jaroslav Klápštovi

16–17 | Mladým ornitologům

Krutíhlavovy hlavolamy / Vladka Sládečková, Vojta Sládeček
Komiks / Václav Bartuška

18–19 | Ptáci v ohrožení

Domy versus ptáci / Vladimír Lemberk
Proč mne začal děsit křik ledňáčka / Adolf Goebel
Pijte víno, ale s kormem! / Alena Klvaňová
Skleněné nebezpečí / Zdeněk Vermouzek

20–21 | Ze života ČSO

Rok 2006 na terénní stanici ČSO Blatec-Dívčice /
Pavel Vašák a Petr Dalík
Z Vítání ptačího zpěvu 2007 / Alexandra Trublová
Hnízdění hoholů ohroženo vandaly / Libor Schröpfer, Pavel Růžek
Gratulujeme doc. Hudcovi k osmdesátinám / Josef Chytil
Noci slavíků / Alexandra Trublová
Členská exkurze na Neziderské jezero / Vojta Sládeček

22–24 | Za ptáky do světa

Makedonie není pro každého / Vlasta Škorpíková

Obálka C

Pohlednice se skřivanem / Karel Hudec

Opravy k číslu 1/2007

Na str. 20 jsme špatně uvedli popisku fotografie. Vyobrazen byl chrástal kropenatý, nikoliv malý. V kalendáři na 3. straně obálky jsme uvedli chybné datum konání Západočeské ornitologické konference. Proběhla 3.–4. listopadu ve Spáleném Poříčí. Za obě chyby se čtenářům velice omlouváme.

Na různé věci panují mezi lidmi různé názory. Ani ornitologové nejsou výjimkou a výčet témat, o nichž jsou čeští ornitologové schopni se razantně přit, by vydal na několik úvodníků v Ptačím světě. Je to přirozené a logické, každý má trochu jinou motivaci pro to, že se zabývá právě ptactvem, a ornitologie, stejně jako jiné obory, prochází vývojem. A vedle toho, že se mění pohled na to, co je vlastně zajímavé a užitečné na ptácích zkoumat, zda a jak je třeba ptáky chránit, se mění i metody a přístupy. Ještě před pár desítkami let patřila puška téměř k základnímu prostředku, kterým ornitolog získával poznatky o avifauně. Dokladové sbírky v našich i zahraničních muzeích jsou toho důkazem. Dnes by mnozí dodnes vážení průkopníci české ornitologie dostali za svou činnost přinejlepším pořádnou pokutu, o morálním zavržení většinou odborné i laické veřejnosti ani nemluvě. Ale tehdy se to tak dělalo a nemá smysl soudit dřívější praktiky dnešními očima. Podobně se dnes stále více v ochraně přírody prosazuje přístup založený na vědecky podložených argumentech, a to i ve sféře nevládních organizací, které občas tíhnou k aktivismu založenému více na pocitech než na vědecky interpretovaných datech. Velmi dobře je to vidět na vývoji britské Královské společnosti na ochranu ptáků (RSPB). Ta se ze spolku založeného staršími dámami, motivovanými čistě eticky, stala organizací respektovanou nejen pro svou početnou členskou

Foto: A. Klvaňová

základnu, ale i pro svůj perfektně zvládnutý vědecký výzkum. K tomu ovšem musela RSPB dospět a trvalo to mnoho let.

Podobně asi bude muset dospět část české ornitologické veřejnosti v názoru na oprávněnost chovu divokých ptáků v zajetí. Protože čizba a chov našich ptáků (odchycených ve volné přírodě) jsou již přece jen trochu z módy a hlavně problematické z hlediska zákonů, oblíbeným zdůvodněním uvěznění ptáků je ekologická výchova. Že přírodu a ptactvo v ní žijící můžeme nejlépe poznávat a chápat tak, že do přírody chodíme a pozorujeme, nechťjší zastánci klecové ekovýchovy uznat stejně jako řadu dalších argumentů. Je to totiž právě otázka přístupu - jádro sporu netkví ani moc v tom, zda uvězněním několika ptáků ohrozíme jejich populace, jako v tom, že pro takový zásah není prostě dostatečně silný důvod. Starší přístup zde tak sou-

peří s modernějším, který bez skutečně závažného důvodu zásah do života ptáků, jakým jejich odchyt a uvěznění nepochybně je, nepodporuje.

A tak se zdá, že tento spor, jako ostatně i ty předchozí v historii ornitologie, nerozhodnou sebelepší argumenty, ale to, že pro stále větší počet ornitologů bude taková věc naprosto nepřijatelná. Jsem si jist, že k tomu dojde, jen škoda těch ptáků, kteří do té doby i s posvěcením našich úřadů strávili svůj život v krásných klecích.

Petr Voříšek

■ Nový Atlas sbírá vavříny

Autorský tým posledního vydání „Atlasu hnízdního rozšíření ptáků ČR 2001–2003“ zažil horké jaro i léto. Téměř nestačil přebírat ocenění, kterých se publikaci dostalo! Posuďte sami:

- Ocenění Mapa roku 2006 v kategorii Atlasy, soubory a edice map udělené Kartografickou společností České republiky.
- Cena ministra životního prostředí 2006 „za významný přínos české ornitologii, především pak za unikátní Atlas hnízdního rozšíření ptáků“.
- Cena Josefa Hlávky udělená Nadací Český literární fond a Nadání Josefa, Marie a Zdeňky Hlávkových prof. RNDr. Karlu Šťastnému, CSc.; prof. RNDr. Vladimíru Bejčkovi, CSc., doc. RNDr. Karlu Hudcovi, DrSc., za práci Atlas hnízdního rozšíření ptáků“.
- Cena Josefa Vavrouška za rok 2006 udělená členu autorského týmu, doc. RNDr. Karlu Hudcovi, DrSc. Nadací Charty 77 a Nadací Partnerství a předaná ministrem životního prostředí RNDr. Martinem Bursíkem „za osobní angažovanost v ochraně jihozápadní přírody, za stavění mostů mezi různými profesemi ve prospěch životního prostředí, za osvětovou činnost v médiích a za podíl na ekologické výchově mladé generace“.

Na tomto místě je potřeba poděkovat spolupracovníkům, kteří sbírali data v terénu nebo se jinak podíleli na vzniku publikace, Grantové agentuře ČR a Ministerstvu životního prostředí za významnou finanční podporu a zvláštní dík patří majitelům nakladatelství ing. Zdeňku Pavlíkovi a Kateřině Pavlíkové. | Lukáš Viktora

z terénu i z kanceláře

foto: F. Hruška

■ Státní podnik Lesy České republiky (LČR) a Česká společnost ornitologická (ČSO) uzavřely 30. srpna 2007 Deklaraci o spolupráci v oblasti ochrany přírody a krajiny. Jedná se o první oficiální dohodu tohoto druhu mezi lesníky a ornitology v zemích EU, prohlašující společný zájem a úsilí o ochranu ptáků. Spolupráce bude spočívat zejména ve výměně informací o výskytu lesních ptáků v ČR a v praktických opatřeních na jejich ochranu. V návaznosti na deklaraci budou uzavírány konkrétní smlouvy. Pilotní smlouva byla slavnostně podepsána 5. září v Jihlavě. V rámci tohoto projektu budou vyhledávány a značeny odumřelé a doupné stromy na lesních pozemcích v kraji Vysočina, na kterých LČR hospodář. Označené stromy v dohodnutém počtu na hektar lesa budou ponechány k přirozenému dožití, což kladně ovlivní celý ekosystém, neboť suché kmeny stromů jsou hnízdištěm ptáků i útočištěm pro různé druhy savců (např. netopýrů) a především bezobratlých,

ale i lišejníků apod. Řešitelem projektu je Pobočka ČSO na Vysočině. | sekretariát

■ ORNIS pomůže s koordinací JPSP

Cílem jednoho ze základních výzkumných programů ČSO, Jednotného programu sčítání ptáků (JPSP), je poskytovat vědecky podložené údaje o změnách početnosti ptačích populací v ČR. V září byla podepsána dohoda mezi ČSO a ORNIS (Ornitologickou stanicí Muzea Komenského v Přerově), jejímž smyslem je zabezpečit dlouhodobé fungování programu a využití již existujících dat. Principy, na nichž je JPSP založen, zůstávají zachovány stejně jako data zůstávají vlastnictvím ČSO. Mění se tedy to, že na koordinaci programu a jeho další rozvoj budou místo jedné organizace dvě. To je příslibem stability programu do budoucna. Končí tak nejistota minulých let, kdy se ČSO marně snažila získat garanci dlouhodobého fungování JPSP od státu, a JPSP může nadále hrát důstojnou roli mezi podobnými programy v Evropě. Žádná smlouva ale nenahradí dobrovolnou práci desítek sčítatelů, jimž tímto děkujeme. Spolupracovníci JPSP budou podrobně informováni, ostatní se mohou s dotazy na jakékoliv aspekty JPSP obracet na Jiřího Reifa a Josefa Chytila. | koordináční tým JPSP

■ Přílohy čísla 2/2007

Milí čtenáři, díky dotaci MŽP podporující vydávání Ptačího světa v tomto roce vám můžeme přinést dvě přílohy. Nástěnný ornitologický kalendář s oblíbenými ilustracemi J. Hoška a pexeso (nejen) pro naše mladší příznivce. Přijměte je třeba jako vánoční dárek od redakce!

■ Články, jejichž verzi najdete na Internetu, jsou označeny v textu .

Foto: Radek Salaquarda.

V Kostelanech se v rybářské baště v hlavě vypreparované štiky uhníždil kominíček neboli rehek domácí. I Petr Čech, týdeník Dobrý den s Kurýrem, Uherské Hradiště

Foto: P. Žďárek

Hnízdo lejška šedého s malými mláďaty postavené na keramické ozdobě zavěšené na zdi garáže ve výšce jen asi jednoho metru nad zemí v obci Dubičná (o. Litoměřice). Lejsek šedý nehnízdí v uzavřených dutinách, nemá však rád, aby mu do hnízda přímo přšelo. K umístění jeho malého a nepříliš dokonalého hnízda mu v lese často postací prasklina kmene nebo odchlípnutá šupina borky javoru klenu.

Pavel Žďárek.

Krahující příběh

Před sedmou hodinou 12. 6. 2007 přicházím ke krahujícímu hnízdu v Kunraticích a pod hnízdem nacházím mrtvého mladého samečka. Asi dva metry vedle něho leží mladá samička, která je v pořádku. Vezmu ji do náručí a odejdu opodál k lesní cestě. Těsně vedle ní se pod habrem krčí další mládě, sameček. Celkem tři mláďata vypadlá z hnízda, další dvě zůstala na hnízdě. Co se zde mohlo stát? V minulých dnech nebyl silný vítr ani bouřka. Začal jsem přemýšlet, kterého kolegu požádat, aby mladé vrátil zpět. Někteří jsou v zahraničí, jiní nemají v Praze potřebné vybavení. Nikoho se nepodařilo sehnat, a tak jsem se rozhodl odvézt mláďata do útulku

Foto: J. Kubíček

v Jinonicích s tím, že až budou vzletná, vypustím je u rodného hnízda. Následující den jsem na radu pana Škopka zavolał Petru Voříškovi a vysvětlil mu situaci. Petr nabídl, že mladé krahujce vrátí zpět do hnízda.

Odpoledne jsem tedy jel opět do útulku v Jinonicích, abych mláďata

vyzvedl a připravil je k návratu domů. Paní Příbylová mi přibalila ještě mladou samičku, která byla nalezena pod hnízdem v Petrovicích. Má tak šanci najít nový domov.

Přišel čtvrtek a spolu s Petrem Voříškem přicházíme před devátou hodinou ke hnízdu. Zatímco Petr šplhá k hnízdu, přilétá starý samec a ozývá se nedaleko. Mláďata v košíku mu tichým švitořením odpovídají. Po chvíli již stoupají vzhůru a konečně se dostávají tam, kam patří. Díky, Petře! V sobotu 16. 6. 2007 odpoledne kontroluji stav hnízda. Vše je v pořádku, všech pět mláďat je na hnízdě. Doufám, že je již nepotká nic zlého, a přeji jim šťastný let. ☐ | Jaroslav Kubíček

Málo samic u vzácných druhů

Mnohé z nejohroženějších ptačích druhů mohou mít ještě blíže k vyhubení. Podle nejnovější studie publikované letos v časopisu *Ibis* je totiž poměr pohlaví u většiny ptačích druhů výrazně posunut ve prospěch samců. Jelikož je většina odhadů populací ptáků založena právě na sčítání samců, mohou být celkové počty nadhodnoceny. To je zvláště alarmující v případě vzácných druhů, u kterých dokonce platí, že čím je druh vzácnější, tím je poměr pohlaví méně vyvážený. Ve stádiu líhnutí je přitom poměr pohlaví mnohem vyrovnanější, jenže samice v dospělosti vykazují vyšší mortalitu. Jeden z předpokládaných

Foto: Stefan Greif

Novozélandská medosavka hvízdavá (*Notiomystis cincta*): druh s převahou samců.

důvodů je vyšší fyziologická zátěž samic v průběhu reprodukčního cyklu. Navíc je mnoho vzácných druhů ohroženo nepůvodními predátory, pro které je samice inkubující vejce snadnou kořistí. To potvrzují mimo jiné i studie ze Nového Zélandu, kde u některých ohrožených druhů došlo po odstranění introdukovaných predátorů k vyrovnání poměru pohlaví.

P. F. Donald (2007): Adult sex ratios in wild bird populations. *Ibis* 149 (4), 671–692.

Potvrzeno: divocí ptáci nemohou za šíření ptačí chřipky!

Hlavním mechanismem šíření vysoce patogenního viru ptačí chřipky H5N1 je obchod s drůbeží a nikoli ptačí migrace. Jednoznačně to potvrzují závěry podrobné rešerše publikované letos v časopisu *Ibis*. Stěhovaví ptáci jsou přesto opakovaně a zcela automaticky vydáváni za hlavního viníka šíření této choroby. Autoři studie varují, že panická snaha zabránit kontaktu divokých ptáků a venku chované drůbeže může vést k zvýšení počtu uzavřených chovů, ve kterých však nejvíce hrozí riziko propuknutí ptačí chřipky. Jako prevenci doporučují zejména zlepšení podmínek v chovech a přísné veterinární kontroly chovů i transportů drůbeže.

M. Gauthier-Clerc et al. (2007): Recent expansion of highly pathogenic avian influenza H5N1: a critical review. *Ibis* 149 (2), 202–214.

Foto: S. Tranter (rsdp-images.com)

Stěhovavý rekordman

Na své sedm měsíců trvající cestě překonal satelitně značený břehouš rudý (*Limosa lapponica*), neuvěřitelných 29 000 km. Pták, označený kódem E7,

letěl ze Severního ostrova na Novém Zélandu do Yalu Jiang na severním pobřeží Žlutého moře v Číně. Tuto vzdálenost 11 600 km překonal v pouhých 9 dnech a to bez jediného přistání! Pták dále pokračoval na Aljašku, kde vyhníždil a poté se vydal na zpáteční cestu na Nový Zéland, kde bezpečně přistál letos v září. Břehouš se na své cestě zastavil celkem v 11 zemích. Právě důsledná ochrana migračních tras a zejména shromaždišť vhodných k zastavení a načerpání nových sil, je klíčová v ochraně stěhovavých druhů ptáků. | Podle zprávy BirdLife International.

„Smějící se pták“ znovu objeven po čtyřiceti letech!

Jeden z nejpozoruhodnějších a nejtajemnějších jihoamerických ptáků, mravenčík opačný (*Clytoctantes alixii*), byl znovu objeven po čtyřiceti letech. Tento pták se vyznačuje netypicky obráceným zobákem, takže vypadá, jakoby se stále usmíval. Druh byl považován za vymřelý až do roku 2004, kdy byl pozorován a poprvé vyfotografován ve Venezuele. Další pozorování pak následovala v roce 2005 v Kolumbii a Venezuele a nejnověji letos v dubnu opět v Kolumbii. Znovuobjevený druh je nicméně vážně ohrožen ztrátou vhodných biotopů vlivem pokračujícího odlesňování i výstavby masivních vodních děl. | Podle zprávy BirdLife International. ☛ Všechny zprávy zpracovala Lucie Hošková

Foto: Fundación ProAves (proaves.org)

foto: D. Jirovský (www.wildbirdphoto.eu)

Poznáte vodouše?

Pavel Žďárek

Snad každý z nás pozoroval časně zjara nad polem akrobatické přemety čejky chocholaté, zaslechl mečivé zvuky bekasíny otavní vysoko nad močálům, ze štěrkového náplavu u řeky vyplašil kulíka říčního, sledoval hemžení jespáků na dně vypuštěného rybníka nebo jen zaslechl tajemné flétnové volání táhnoucích kolih velkých z noční oblohy. Všichni tyto ptáci patří mezi bahňáky z řádu dlouhokřídlých. Jsou pozoruhodní tím, že hnízdí na všech světadílech a ve všech typech prostředí. Většina bahňáků žije u vod, kde nalézají hlavní zdroje potravy. Životnímu prostředí a způsobu získávání potravy jsou přizpůsobeny jejich tělesné proporce, zejména délka a tvar zobáku. Jsou vynikajícími letci, někteří létají do zimovišť vzdálených tisíce km a cestu si zkracují přes oceány. Do střední Evropy tak občas zabloudí i ptáci ze Severní Ameriky. Na území ČR bylo zjištěno 52 druhů bahňáků, pravidelně hnízdí jen 9 z nich. Většina ostatních naším územím jen protahuje.

Dnes se zaměříme na vodouše rodu *Tringa* obývající západní Palearktidu a jim podobného jespáka bojovného. Vodouši jsou dlouhonozí a dlouhozobí bahňáci střední až větší velikosti. Všichni mají nápadný bílý kostřec a lze je poměrně snadno určit podle hlasu. Nejsou za tahu tak družní jako drobní jespáci, kteří v hejnech létají nad vodní hladinou. Vodouše u nás nejčastěji zastihneme na březích stojatých vod, jako jsou přehradní nádrže, rybníky, opuštěné pískovny, zatopená pole a louky po povodních, méně často na březích velkých řek a jejich mrtvých ramen.

Nejhojnějším z průtažných druhů je vodouš bahenní. Je nejméně plachý a v srpnu jich můžeme u břehů rybníků, ale i na zatopených polích a loukách zastihnout desítky. Po vyplašení jen popolétnou a přitom se ozývají opakovaným tvrdě znějícím „gip“. Podobný vodouš kropenatý je naopak plachým samotářem i za tahu. Místy u nás v lesích i hnízdí, první průtažní ptáci se objevují již v červnu, tah vrcholí v srpnu. Zastihneme je v tichých zátokách rybníků, na bahnitých lesních strouhách i na

loužích v polích. Často ptáka dříve zaslechneme než spatříme. Zaskočen vyletuje prudce s výkřikem „tluí-vit-vit“. Při chůzi nápadně pokyvuje zadní částí těla jako podobný menší pisík obecný. Mezi u nás stále vzácněji hnízdící druhy patří vodouš rudonohý. Také on odlétá a nepoččetně protahuje časně. Neomylně ho poznáme pouze v letu podle bílých loketních letek; jeho charakteristický hlas tvoří melodické flétnové „djý-dy“. Největšími druhy vodoušů jsou vodouši šedý a tmavý. Oba jsou velmi plaší. S oblibou se brodí až po břicho mělčinami, kde s hluboko ponořenou hlavou sondují v měkkém bahně nebo loví rybí potěr. Po vyplašení vykřiknou a prudce vylétnou do výšky. Vodouš šedý se v letu ozývá silným 2–3krát opakovaným „tju tju“, vodouš tmavý vysokým „kju-vit“. Vodouši šedému se podobá menší a elegantnější vodouš štihlý. Protože hnízdí ve stepní zóně východní Evropy a Střední Asie, k nám se zatoulává jen vzácně. Nejčastěji se ozývá měkkým opakovaným „kju kju“. Uvedené hlasy vodoušů vyjadřují vábení (kontaktní hlas) letících ptáků. Hlasový repertoár mají přirozeně bohatší. Někdy lze od protahujících vodoušů bahenních a šedých dokonce zaslechnout melodické strofy toku. Vodoušům se velikostí i proporcemi těla podobá jespák bojovný. Samci jsou podstatně větší než samice a na jaře jsou díky krčním límcům a péroovým ouškům nezaměnitelní. Jsou družní, v létě se přidávají do hejn s ostatními druhy jespáků. V době tahu jsou prakticky němí.

Jarní tah bahňáků probíhá poměrně rychle. Jinak je tomu koncem léta, kdy se nejprve objeví dospělí ptáci často se zbytky svatebního šatu, po nich následují mladí a na lokalitách s dobrou potravní nabídkou se zdržují mnohem déle. Vodouši, stejně jako ostatní druhy bahňáků, pelichají pomalu a často nevymění všechna pera. S jejich typickými šaty, letním a zimním, se proto v průběhu roku setkáme jen zřídka. Charakteristickými skupinami per, podle nichž se určuje stáří ptáka, jsou pera na lopatkách, svrchní křídelní krovky a ramenní letky. Stále rozšířenější stativové dalekohledy umožňují bahňáky lépe určovat a objevovat mezi nimi vzácné zatoulance. 🐦

Určování v přírodě

Ilustrace: Jan HOŠEK

Vodouš kropenatý

Tringa ochropus

Velikost: 21–24 cm

Délka zobáku: 31–38 mm

Délka běháku: 31–37 mm

Prostředí: v hnízdní době vlhká místa v lesích, břehy potoků a struh; na tahu bahnitě břehy a dna rybníků, malé louže v lukách a polích; v zimě nezamrzlé strouhy a břehy řek

Výskyt v ČR: hnízdí rozptýleně na mnoha místech ČR v cel. počtu 40–70 párů; na jaře protahuje od konce března do začátku května, v létě v červenci a srpnu; jediný z vodoušů pravidelně v nevelkém počtu zimuje

Vodouš šedý

Tringa nebularia

Velikost: 30–34 cm

Délka zobáku: 47–61 mm

Délka běháku: 52–66 mm

Prostředí: bahnitě okraje stojatých vod, dna vypuštěných rybníků

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje; na jaře hlavně na přelomu dubna a května, v létě od konce července do října

Vodouš tmavý

Tringa erythropus

Velikost: 29–32 cm

Délka zobáku: 52–65 mm

Délka běháku: 52–64 mm

Prostředí: bahnitě mělčiny stojatých vod

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje (duben/květen; srpen–říjen)

Vodouš bahenní

Tringa glareola

Velikost: 19–21 cm

Délka zobáku: 25–32 mm

Délka běháku: 32–41 mm

Prostředí: bahnitě břehy a dna rybníků, větší louže v polích a lukách

Výskyt v ČR: pravidelně a místy početně protahuje. Zjara od 2. půle dubna do konce května, návrat z hnízdišť vrcholí v srpnu

Použitá literatura:

Biometrické údaje: Marchant a kol., 1986: Shorebirds. Christopher Helm, London

Prostředí a výskyt v ČR: Hudec a kol., 2005: Fauna ČR, Ptáci 2/I-II. Academia Praha

Početnost v ČR: Štátný K., Bejček V. a Hudec K., 2006:

Atlas hnízdního rozšíření ptáků v České republice 2001–2003. Aventinum Praha

Doporučená literatura: S. Message and D. Taylor, 2005: Waders of Europe, Asia

and North America, edice: HELM FIELD GUIDES, Christopher Helm, London

tenký
dlouhý

čistě bílé
břicho

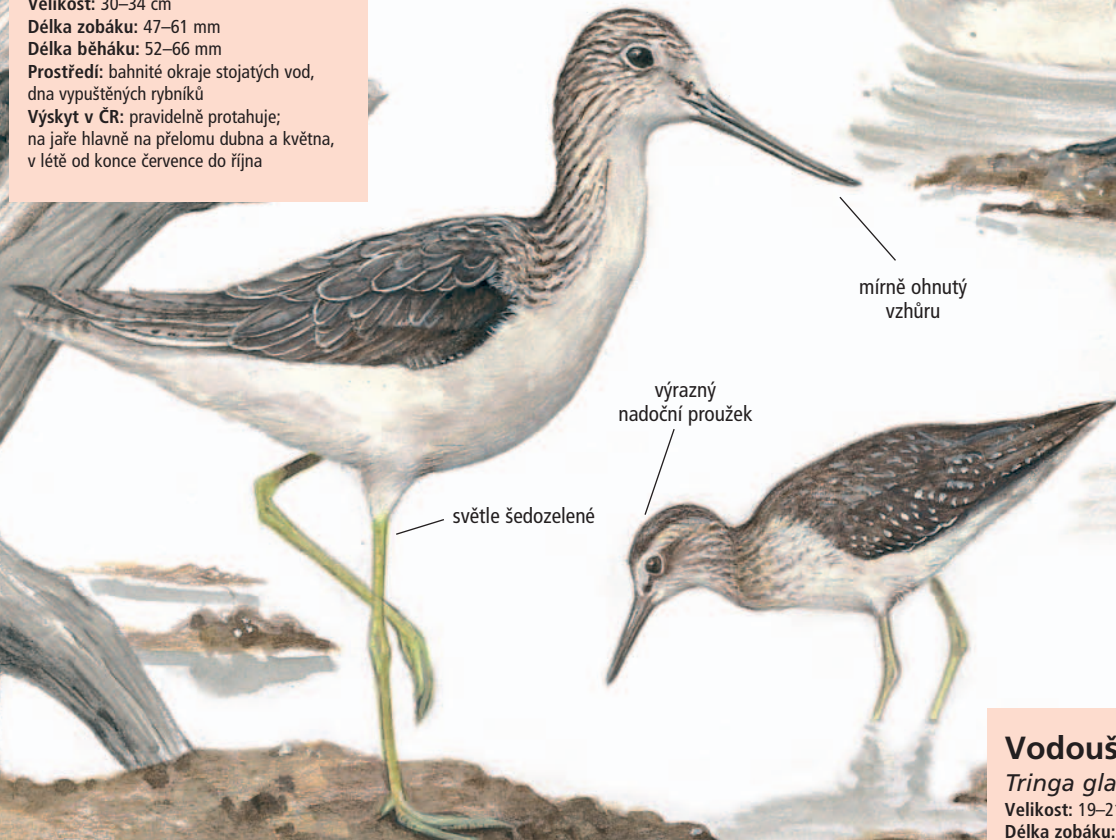

Juv.

zimní šat
velmi světlý

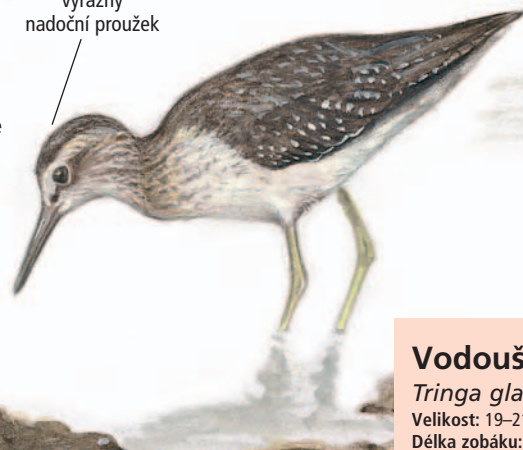
červené nohy na
hnízdišti zčernají

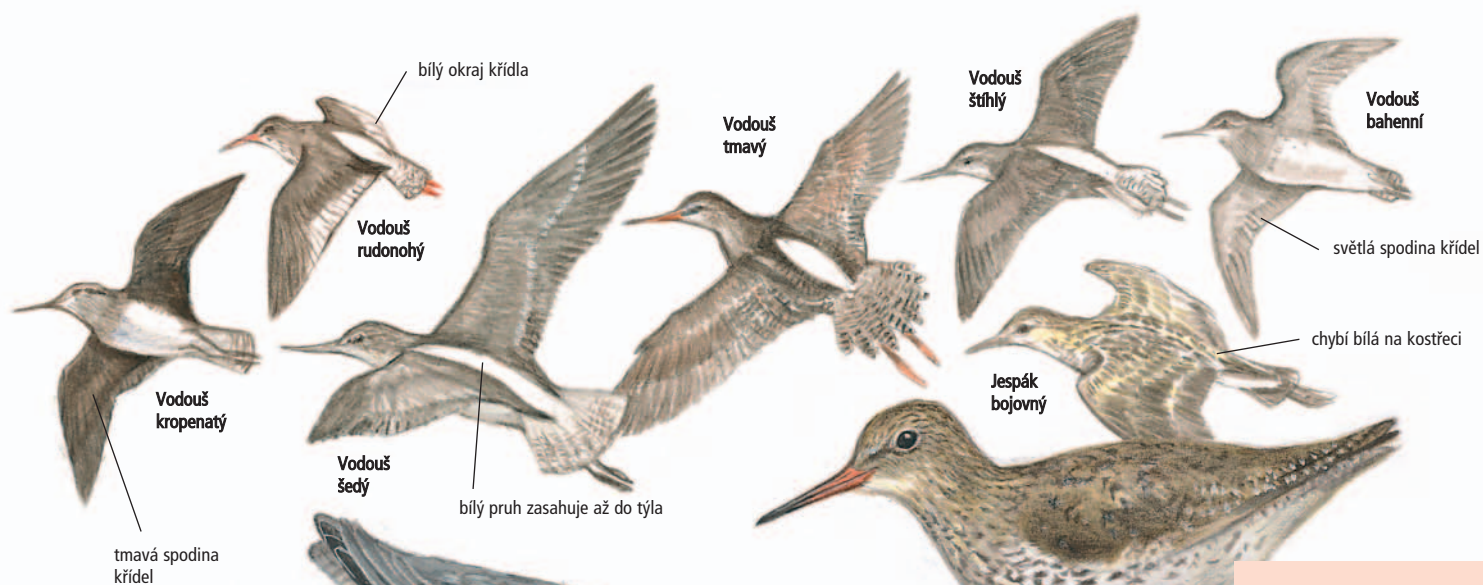

mírně ohnutý
vzhůru

výrazný
nadoční proužek

světle šedozelené

Vodouš štíhlý

Tringa stagnatilis

Velikost: 22–25 cm

Délka zobáku: 36–45 mm

Délka běháku: 47–57 mm

Prostředí: bahnitě okraje a mělčiny stojatých vod

Výskyt v ČR: vzácně na jarním (duben, květen) a podzimním (červenec–září) tahu

Jespák bojovný

Philomachus pugnax

Velikost: ♂ 26–32 cm, ♀ 20–25 cm

Délka zobáku: ♂ 30–42 mm, ♀ 26–34 mm

Délka běháku: ♂ 45–55 mm, ♀ 37–46 mm

Prostředí: zjara často na zaplavovaných loukách, jinak bahnitě břehy stojatých vod i suchá pole

Výskyt v ČR: pravidelně protahuje, zejména na jaře (březen–květen); na podzim je méně nápadný (červenec–říjen)

ve všech šatech oranžové až červené

velmi tenký

nápadně dlouhé

Vodouš rudonohý

Tringa totanus

Velikost: 27–29 cm

Délka zobáku: 34–50 mm

Délka běháku: 41–55 mm

Prostředí: v hnízdní době okolí mělkých vod s nízkou travní vegetací; na tahu bahnitě břehy stojatých vod

Výskyt v ČR: místy hnízdící (jižní Čechy, jižní a severní Morava) v celkovém počtu jen 25–40 párů; kriticky ohrožený druh; nehojně protahuje (1/2 března–konec září)

šupinatý vzhled

Juv.

F

zbarvení velmi proměnlivé

Foto: K. Šimeček

Ptačí oblast Bzenecká Doubrava – Strážnické Pomoraví

Gašpar Čamlík

Nivní louky, zbytky lužních lesů a váté písky vytvářejí společně s borovými lesy rostoucími na místě původních doubrav pestrá mozaiku různorodých biotopů. Koncem roku 2004 bylo zdejší území o rozloze 11 725 ha vyhlášeno Ptačí oblastí Bzenecká Doubrava – Strážnické Pomoraví zahrnuté do soustavy Natura 2000.

Mračna písku se sice již delší čas nad Moravskou Saharou, jak byla oblast dříve nazývána, nepřesouvají, v mnohém však lesy jižně od Bzence a Vracova písčnou poušť připomínají. Nalezneme zde místa (např. NPP Váté Písky, PP Vojenské cvičiště Bzenec), kde se nohy do písku boří a kola auta lehce zapadnou. Kde rostou osamocené zakrslé a pokroucené borovice a kde když člověk s trochou fantazie přimhouří oči, připadá si právě jako v poušti. Jihomoravské váté písky jsou nejteplejším a nejsušším místem v ČR. Z řad borových monokultur místy kontrastně vyčnívají pamětní duby připomínající

původní lesy Bzenecké Doubravy. Jak to již v přírodě bývá, podmínky v lidských očích nepříznivé poskytují často příhodná stanoviště pro nevšední a vzácné druhy rostlin i živočichů. Očima ornitologa můžeme dnešní borovou Bzeneckou Doubravu rozdělit na dva odlišné světy. Noční Doubrava je v hnízdní době neopakovatelná cvrčivým hlasem lelka lesního. Místní populace čítající 50–60 párů je nejpočetnější populací lelků v celé ČR. Denní Doubrava pak patří skřivanu lesnímu, který každoročně obsazuje nově vznikající paseky a jeho početnost, jak se zdá, roste. Otevřené plochy také obývá vzácný bělořit šedý. Bzenecké lesy jsou pravidelným hnízdištěm dudka chocholatého, jehož populace o 10–15 párech je neméně významná. V letošním roce se oblast honosila dvěma privilegií: titulem Významné ptačí území roku a „rokem chroustů“. Byť letošní gradace chrousta maďalového byla o něco menší než v roce 2003, májové večery ovládl chřestivý šum křídel stovek chroustů chtivých čerstvých listů. A využili toho i ptáci. V oblasti byl častěji pozorován ost-

říž lesní a ve větším počtu již zmíněný dudek chocholatý. Patrná byla i zvýšená početnost lelka lesního, zejména v počátku sezóny. Za chrousty zalétali k lesu čápi bílí, nad korunami stromů lovili racci chechtaví. Z vývržků sov se krovky jen sypaly*.

Kontrastů mezi Bzeneckou Doubravou a Strážnickým Pomoravím je celá řada. Na okrajích lesa jsou rozestry nevelké mokřady; PR Písečný rybník u Milotic je jedním z jihomoravských krajinářských klenotů. Oblastí se vine poslední nezregulovaná část dolního toku Moravy, jež zde vytváří meandry s písčnými břehy, v nejvyšším bodě až 13 m vysokými. Během loňských záplav došlo k trvalému protrhnutí jednoho z meandrů, a tak je možné sledovat vývoj nově vznikajícího říčního ramene.

Bohužel lokality mimo borový les jsou už jenom (byť významnými) zbytky původních biotopů. Je tomu tak např. v případě fragmentů lužních lesů, které jsou domovem strakapouda prostředního i ojedinelých párů luňáka červeného a luňáka hnědého. V nejzachovalejším z nich,

Řeka Morava mezi Vnorovy a Rohatcem patří k posledním neregulovaným částem dolního toku Moravy.

Foto: G. Čamlík

v PR Oskovec, to na jaře chrčí a klape. Nachází se zde společná lesní kolonie čápa bílého a volavek popelavých.

Také louky v současné době představují jen nepatrný zlomek původních a každoročně zaplavovaných nivních luk. Pořád funkční, ale bohužel nevyužívané zaplavovací a zavlažovací strouhy upomínají na tradiční hnízdiště kolih velkých. Poslední prokázané hnízdění je odtud doloženo naposledy z roku 2001. Na zbylých podmáče-

ných místech ještě stále hnízdí vodouš rudonohý a příležitostně se objevuje chrástal polní.

Většina prostornějších rákosin je hnízdištěm motáka pochopa, který je v ptačí oblasti chráněn jako jeden z šesti kritériových druhů. V obcích se zahradami a záhadenkami, kde je dostatek ovocných stromů, hnízdí strakapoud jižní.

Tak snad jako každý zbylý kousek malebné krajiny se potýká i PO Bzenecká Doubrava – Strážnické Pomoraví s velkými plány velkých inves-

torů a bohužel paradoxně srovnatelným problémem se ukazuje stále větší tlak neukázněných návštěvníků právě na zbylé přírodně hodnotné lokality.

* Také díky aktivní účasti Jihomoravské pobočky ČSO ve správním řízení neproběhla v letošním roce plánovaná plošná letecká aplikace neselektivních insekticidů.

Ptačí oblast versus rychlostní silnice R55

Foto: S. Harvančík

Lelek lesní

V jihomoravských borech Bzenecké Doubravy se za jarních nocí ozývá vrčení lelků a zpěv skřivanů lesních. Není však zdaleka jisté, zda se v blízké době podstatná část jejich hnízdního biotopu nepřemění na čtyřproudou rychlostní silnici, která má v délce 12 km procházet napříč ptačí oblastí přes lesy Bzenecké Doubravy. V místech plánované trasy rychlostní silnice R55 se při tom nacházejí i další hnízdiště vzácných druhů.

Mohlo by se zdát, že je dost pádných argumentů pro to, aby záměr výstavby silnice přes Bzeneckou Doubravu nebyl realizován a byl přinejmenším objektivně posouzen v jiné alternativní variantě neprocházející ptačí oblastí. Bohužel,

Foto: Z. Kučera

Trasa rychlostní silnice R55 byla navržena v jediné variantě přes lesy Bzenecké Doubravy.

skutečnost je jiná. V červnu roku 2006 vydalo Ministerstvo životního prostředí v rámci procesu EIA souhlasné stanovisko k realizaci tohoto záměru, který dle výsledků studie ČSO přímo ohrožuje dva ze šesti kritériových druhů Ptačí oblasti Bzenecká Doubrava – Strážnické Pomoraví. Závěry posuzovatelů byly jiné a nepřipouštěly významné negativní vlivy na populace lelka lesního a skřivana lesního. Přestože nevládní organizace i některé orgány státní správy uplatňovaly během projednávání pádné a věcné argumenty pro vedení R55 alternativní trasou mimo ptačí oblast, nebyl jejich návrhům věnován dostatek pozornosti. Plánovaná výstavba sporného úseku R55 dosta-

la od MŽP zelenou. Obávané kolize ptáků s projíždějícími vozidly jsou v návrhu sice řešeny zakrytím rychlostní silnice tubusem z pletiva, řada negativních faktorů však nadále přetrvává. Nikdo z posuzovatelů záměru se zodpovědně nezabýval otázkou vlivů hluku a světelného znečištění způsobených projíždějícími vozidly na ptačí populace, ačkoliv výsledky zahraničních studií jejich negativní vliv dokládají.

ČSO a občanské sdružení Děti Země zaslaly společně na jaře letošního roku do Bruselu Evropské komisi stížnost na postup při posuzování záměru vést silnici R55 přes ptačí oblast soustavy Natura 2000. Není pochybností o tom, že neutěšenou dopravní situaci na Hodonínsku je nutné řešit výstavbou nové rychlostní silnice. Její trasa má být však posouzena více než v jedné variantě, která navíc prochází ptačí oblastí a významně negativně ovlivňuje kritériové druhy. Odporuje to zdravému rozumu i evropské směrnici. Občanské sdružení Děti Země – Klub za udržitelnou dopravu nechalo vypracovat studii, která dokládá, že alternativní trasa R55 vedená mimo Bzeneckou Doubravu je nejen realizovatelná, ale byla by i levnější.

Ačkoliv dosavadní vývoj posuzování sporného úseku R55 nebyl pro lelky, skřivany lesní ani ornitology povzbuzující, není ještě vše ztraceno. Během podzimu tiskem proběhly zprávy o tom, že současný ministr životního prostředí Martin Bursík je připraven jednat s Ministerstvem dopravy o novém variantním posouzení R55. A na řadu by mělo v blízké době přijít i vyjádření od úředníků z Evropské komise, kteří se sporným jihomoravským úsekem rychlostní silnice R55 v Bruselu zabývají. | Tomáš Brinke

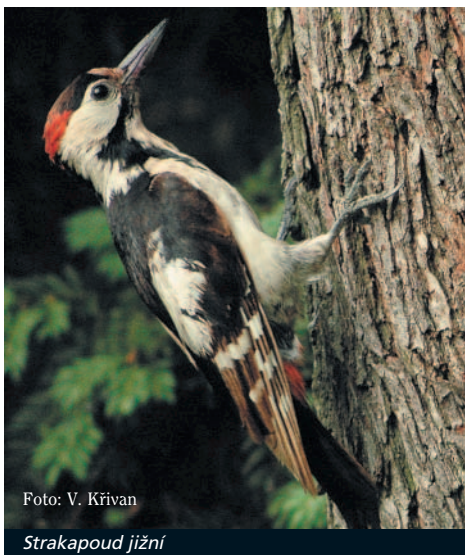

Foto: V. Krívan

Strakapoud jižní

Významné ptačí území roku 2007

Slavnostní vyhlášení letošního Významného ptačího území roku proběhlo 26. května v Bzeneci-Přívoze. V prostorách Středního odborného učiliště lesnického a rybářského jsme vyslechli přednášku nejen o přírodních zajímavostech území, ale i o jeho problémech, a shlédli velmi zdařilý dokument o této oblasti nazvaný „Moravská poušť“. Nejvíce jsme si ale užili ornitologicky zaměřenou exkurzi vedenou Karlem Šimečkem do zdejších rozlehlých borů, kde nám nad hlavami kroužili chrousti a pod nohama běhaly ještěrky zelené, pískoven, kde se tísnila jedna břehulí nora vedle druhé a mravkolvi strážili své pasti, i do kavylových stepí, odkud jsme pozorovali skřivany lesní, párek ostrůžů či dudka hnízdícího v budce za tratí. Díky patří všem organizátorům! | Alena Klvaňová

Foto: P. Klvaňa

Foto: J. Chytil

Foto: J. Chytil

Letnění rybníka Nesyt

V souladu s plánem péče o Národní přírodní rezervaci Lednické rybníky bylo letos přikročeno k částečnému letnění Nesytu, největšího rybníka v Ptačí oblasti Lednické rybníky. Letnění je starý a osvědčený způsob hospodaření, kdy rybníky bývaly buď zcela bez vody (a na jejich dně se pěstovala třeba řepa nebo obilí), a nebo bývala hladina vody snížena. Důvody byly pragmatické – ozdravení rybníka i produkce plodin. V předchozích patnácti letech proběhlo podobné letnění nejméně třikrát, a to vždy okolo kóty 173,80 m n. m. Vzhledem k tomu, že bylo nutným kompromisem ze strany ochrany přírody, nepřineslo očekávaný efekt: rákosiny byly zcela na suchu, ale pás obnaženého dna okolo nich byl úzký a neumožňoval vyhnízdění bahňáků ani vyšší koncentrace vodních a mokřadních ptáků na tahu. To bylo splněno až letos, kdy byla kóta letnění stanovena na základě našich zkušeností na 173,00 m n. m. Bohužel, v řadě médií se objevily neověřené a často i mylné informace o důvodech a především následcích snížení hladiny na největ-

ším moravském rybníce. Ty vyvrcholily po vyschnutí rybníka v druhé půli června a pokračují až dodnes, včetně stížností na různých institucích. Na vyhodnocení vlivu na později kvetoucí rostliny obnažených dnů i slanomilné druhy je sice brzy, ale dosavadní nálezy početných populací tří kriticky ohrožených a dokonce i jednoho nezvěstného druhu flóry ČR, merlíku slanomilného, předčily očekávání zkušených botaniků. Na jarním tahu byl zjištěn historicky nejvyšší počet jedinců vodouše bahenního, vodouše šedého a racka malého na území ČR. Početně hnízdili kulíci říční, čejky a jednotlivě i vodouš rudonohý. A jako bonus zde zahnízdily po více než 50 letech dva páry tenkozobců opačných. Podobně i u většiny druhů kachen byly zaznamenány počty v posledních 30 letech nevídané. Je to i tím, že zajištění odpovídajících biotopů včetně potravních zdrojů pro ptáky na tahu často bývá kritickým v jejich životním cyklu. Letnění jim potřebné podmínky poskytlo. Letošní letnění rybníka Nesyt tak bylo z pohledu ochrany přírody, navzdory tvrzení všech kritiků, jasně pozitivním krokem. | *Josef Chytil*

Ptačí oblast Heřmanský stav – Odra – Poolší

Můžeme se spokojit se současným stavem?

Několikaleté úsilí ornitologů ze Slezské ornitologické společnosti, pobočky ČSO a nakonec i silící tlak veřejnosti přispěly ke skutečnosti, že se oficiální orgány rozhodly akceptovat existenci ptačí oblasti na Ostravsku.

zájmů mezi udržením lovišť pochopa v otevřené zemědělské krajině a zájmem vyčlenit plošně velmi zajímavé pozemky pro budoucí průmyslové využití na dosud nezastavěné půdě řešila vláda příklonem na stranu zmenšené varianty.

s ohledem na umístění do části nezastavěného prostoru mezi městy Ostravou a Rybníkem v Polsku považovat za součást regionů, jež patří z hlediska průmyslu a osídlení mezi nejvýznamnější aglomerace na území dvou států EU. Dále je v dostatečné míře naplněn předpoklad udržení populací dvou předmětů ochrany, bukáčka malého a slavíka modráčka. A konečně, je zahájena oficiální cesta k možnosti zajištění ochrany jednoho z ohrožených mokřadních biotopů – rákosových porostů, jež jsou ve svém úhrnu vůbec nejrozsáhlejší na Moravě a ve Slezsku.

Z pohledu ČSO však nebyla naplněna následující očekávání: Ptačí oblast není vyhlášena v navrhované rozloze 5069 ha a její současná rozloha je pouze 3101 ha. Z kritériových druhů není chráněn moták pochop a došlo k vynětí několika hnízdišť ledňáčka říčního. Zmenšením území o nezastavěné plochy v nivě řek Odry a Olše se zvyšuje riziko zastavění zbytkových území, což by přineslo těsné spojení průmyslového regionu Ostravska s regiony Rybnickým až Katowickým a vytvoření nejrozsáhlejší průmyslové aglomerace ve střední Evropě. Jaká rizika by tato skutečnost přinesla pro zajištění ochrany ptačí oblasti ve zmenšené variantě, je nasnadě.

Jaké budou další aktivity ČSO? V rámci propagace oblasti budou využívány možnosti k prezentaci území, jež bylo navrženo ČSO v souladu s rozsahem IBA. V případě potřeby budou poskytnuty Evropské komisi aktuální objektivní podklady při šetření stížnosti podané v roce 2005. Patronátní skupina se bude dále věnovat monitoringu území v původním rozsahu s tím, že coby její koordinátor si dovoluji vyzvat případné zájemce ke spolupráci. | *Zdeněk Poláček*

Foto: P. Novotný

Je známo, že se objevila snaha o její redukcí na podstatně menší území, jež rozlohou neodpovídá návrhu podanému ČSO vycházejícího z rozlohy IBA Heřmanský stav – Odra – Poolší. Ačkoliv zněl požadavek EU vůči ČR brát při vymezování ptačích oblastí ohled pouze na odborná kritéria, politickou cestou bylo území zmenšeno a byl vyřazen jeden z navržených předmětů ochrany – moták pochop. Konfrontace

Na svém zasedání dne 4. června 2007 rozhodla o vyhlášení Ptačí oblasti Heřmanský stav – Odra – Poolší, součástí soustavy Natura 2000 se však tato lokalita má stát až k 1. červnu roku 2008, kdy nabude platnosti příslušné nařízení vlády. Je nesporné, že vyhlášením 39. ptačí oblasti v ČR dochází k velice významným pozitivním skutečnostem. Vůbec poprvé byl oficiální cestou znám mimořádný statut území, které je možné

Foto: T. Bělka

Na Slovensku bylo označeno několik set orlů křiklavých žlutými odečítacími kroužky. Opakovanými odečty v následujících letech jsme například zjistili, že pohlavní dospělosti orlí dosahují již ve čtvrtém roce života.

Značení ptáků pomocí kroužků je již více než sto let staré. V poslední době se začaly používat při sledování ptáků nové, moderní metody. Obzvláště populární je použití miniaturních vysílaček. Přes nesporné výhody těchto vynálezů je kroužkování stále populární a hojně používané. Vývoj optiky, dostupnost silných monokulárních dalekohledů a bouřlivý vývoj digitální fotografie podpořil vznik nové metody – značení ptáků barevnými značkami s odečítacími kódy. Kromě kroužků se používají krční límce, méně již nosní značky (hlavně u kachen) a křídelní značky (nejčastěji u dravců). Zdaleka nejčastěji jsou používány barevné kroužky s numerickými, alfabeticými nebo smíšenými alfanumerickými kódy. Výhody značení odečítacími kroužky není třeba zdůrazňovat. Kromě možnosti snadného opakovaného odečtení kroužku je výhodou i to, že ptáci nemusejí být znovu chyceni.

Technika pomáhá | K odečítání

kroužků s kódy můžeme použít i obyčejný binokulární dalekohled, např. při odečítání labutí či nepřilíh plachých čápů bílých na hnízdě. Zpravidla se však neobejdeme bez silného stativového dalekohledu. Na větší ptáky nebo na ty, ke kterým se můžeme více přiblížit, postačí 30násobné přiblížení obrazu, vhodnější je ale silnější teleskop s přiblížením 60x. Při některých projektech v zahraničí, třeba při odečítání kroužků hnízdicích sokolů, jsou používány zrcadlové hvězdárské dalekohledy s přiblížením až 200x. Jsou však velmi drahé a rozměrné a špatně se s nimi manipuluje.

Při jakékoli práci se stativovým dalekohledem je důležitý pevný stativ. Často odečítáme kroužek za větru. Věřte, není nic horšího než skoro odečtený kroužek. Přitom by někdy stačil stabilní stativ, který by zabránil roztřesení dalekohledu. Někdy pomůže schovat se do závětří, to však jde málokdy. Občas pomůže zatížení středové tyče stativu závažím (třeba zavěšení těžkého batohu) nebo přitlačení ruky svrchu na tělo dalekohledu. Výborným pomocníkem je okenní stativ, kterým připevňujeme dalekohled na okno auta. Kromě pohodlí při dlouho trvajícím odečítání (to oceníme hlavně v zimě nebo za deště) má ještě několik dalších předností. Je všeobecně známo, že ptáci se většinou auta bojí

Odečítání ptačích kroužků – užitečná zábava

méně než volně se pohybujícího ornitologa, a je tedy možné se přiblížit na menší vzdálenost. Dobrý okenní stativ bývá velmi pevný a zcela eliminuje možnost roztřesení obrazu. Všechny další potřebné pomůcky (fotoaparát, zápisník, diktafon, kořalku) můžeme mít po ruce na vedlejším sedadle. Jen nesmíme zapomenout v zimních měsících vypnout v autě topení, aby unikající teplý vzduch nebránil v pozorování. Funkci okenního stativu dokáže dobře nahradit sáček naplněný rýží nebo pískem položený na rám dveří.

Při odečítání pomůže i digitální fotografie. Pokud nelze odečíst kroužek dalekohledem, můžeme použít fotoaparát s teleobjektivem. Hodí se nejen na letící ptáky, ale i na ptáky pohybující se ve vysoké trávě nebo v mělké vodě. Sériově snímání obrázky nám pomohou zachytit na zlomek vteřiny zvednutou nohu i s kroužkem.

Čeho si všímat a jak na to | Při

odečítání kroužku si kromě základních údajů o druhu, lokalitě a datu poznamenejte barvu písma i podkladu a samozřejmě odečtený kód. Často se nepodaří přečíst všechny číslice a písmena na kroužku. Přesto je někdy možné jedince identifikovat, poslouží nám k tomu přesné určení jeho stáří a pohlaví a umístění kroužku (levá nebo pravá noha). Většina kroužků se čte zdola od prstů, ale rozhodně to není pravidlem vždy. Při odečítání je dobré si psát postupně každé přečtené písmeno (číslo) a jeho postavení k jiným znakům. Velmi to pomůže při následné rekonstrukci celého kódu. Mnohokrát se nám tento postup osvědčil třeba při postupném, několikadenním odečítání kroužku na noze čápa na hnízdě.

Odečítáme-li kroužek na velkou vzdálenost a přitom máme pocit, že kód je za hranicí čitelnosti, někdy pomůže počkat na jiné světlo, které kód

Tabulka 1: Projekty v ČR (podle údajů KS NM)

Druh nebo skupina	Značka	Území
kormorán velký	odečítací modrý kroužek s bílým alfanumerickým kódem	Třeboňsko
volavka popelavá	odečítací červený kroužek s bílým alfanumerickým kódem	ČR
kolpík bílý	odečítací barevné kroužky s kódem	Českokubějovicko
čáp černý	odečítací červený kroužek s alfanumerickým kódem (začíná 6)	ČR
husa velká	červený krční límec s kódem	ČR
polák velký, polák chocholačka	nosní značka s kódem	Jižní Čechy
krahujec obecný	barevné křídelní značky	Praha
racek černohlavý	odečítací červený kroužek s bílým alfanumerickým kódem	ČR
kavka obecná	odečítací oranžový kroužek s černým alfanumerickým kódem	ČR

Pozn.: Při studiu populační biologie drobných pěvců a některých dalších skupin ptáků je používáno individuální značení jedinců barevnými kroužky, sloužící většinou pouze k jejich snadnější identifikaci na konkrétní lokalitě.

Kdy a kde odečítat | Po celé Evropě,

ale i v ČR probíhají dlouhodobé projekty, při kterých se ptáci značí odečítacími kódy. Cenné údaje o nich najdete na www.cr-birding.be. U nás je nejvíce příležitostí k odečtení kroužků na hnízdech čápů bílých nebo černých. Označené čápy můžeme také zastihnout v potulujících se hejnech během léta a podzimu. Často se také setkáváme s kroužkovánými nehnízdícími nebo zimujícími racky různých druhů na nocovištích nebo na místech, kde shánějí potravu, s bahňáky během migrace a se zimujícími labutěmi. Netřeba připomínat, že i pro odečítání kroužků je třeba dodržovat nařízení zákona o ochraně přírody, a to zvláště při odečítání ptáků na hnízdech.

Foto: T. Bělka

Pomocí digitální fotografie lze odečíst barevné kroužky s kódem i za letu.

Foto: T. Bělka

U labutí a hus se používají ke značení zdaleka viditelné krční límce. Labuť zpěvná na švédském jezeře Hornborga.

zvýrazní. U vodních ptáků mohou čtení kódu znesnadnit odlesky od hladiny. Někdy stačí popojít a najít si jiné pozadí za kroužkem, jindy zase počkat, až pták změní pozici sám.

Pokud se odečet podaří, je žádoucí jej zaslat do Kroužkovací stanice NM a/nebo koordinátorovi příslušného projektu. Data, získaná odečty, mají smysl především jsou-li pohromadě. Téměř vždy je potřeba se obrnit při odečítání velkou trpělivostí. Můžeme vám ale určitě zaručit vzrušující, ale i užitečný zážitek.

Tomáš Bělka a Zdeněk Vermouzek

V prvních dvou číslech „nového“ Ptačího světa jste se mohli seznámit s historií ČSO. Ta by však nebyla úplná, kdybychom se nevěnovali i jejím osmi regionálním pobočkám. Jejich poslání a historický vývoj se Vám proto pokusíme alespoň stručně přiblížit. V tomto čísle se budeme věnovat třem nejstarším a o dalších pěti se více dozvíte v jarním čísle Ptačího světa. Podrobnější informace o pobočkách lze nalézt na internetových stránkách ČSO, kde jsou uvedeny i odkazy na jejich domovské stránky.

■ Začneme pobočkou, která je sice druhá služebně nejmladší, nicméně současně i nejstarší, neboť **Moravský ornitologický spolek**, slavící letos **75. výročí založení**, je pouze o pět let mladší než samotná ČSO. Ohlédneme-li se za jeho bohatou minulost, musíme začít dne 4.12.1932, kdy v restauraci Akciového pivovaru v Přerově proběhla ustavující valná hromada Ornithologického spolku s účastí 21 osob. Předsedou se stal František Ginter, učitel a místní politik. Název Moravský ornithologický spolek byl oficiálně přijat 14.12.1933. Spolek si kladl nemalé cíle, jako bylo zřízení ornitologického muzea, ornitologické knihovny a vydávání vlastního časopisu. Prováděl

Foto: F. Balát / archiv ORNIS

Celostátní ornitologická konference Přerov, 1.–2. XII. 1972 na stanici MOS. Zleva: Gustav Vožda, Hubert Weber, František Ginter

také vědecký výzkum a měl i vlastní kroužky (MOS-Přerov-ČR). Stavba ornitologické stanice, dosud jediné ve střední Evropě, proběhla v letech 1937 a 1938, avšak 20.11.1944 byla poničena při americkém náletu na Přerov. Opravu umožnila sbírka občanů v roce 1946. Stanice je v současnosti pod názvem ORNIS součástí Muzea Komenického v Přerově. První číslo časopisu „Moravský ornitholog“ vyšlo 14.1.1934 (od 2.6.1934 jako „Československý ornitholog“, po okupaci „Ornitholog“, po válce opět „Československý ornitholog“). Od roku 1962 vychází časopis jako „Zprávy MOS“ a vydává ho ORNIS. Nejvýznamnější vůdčí osobností byl F. Ginter (1904–1986), a to i v době, kdy z politických důvodů nemohl vykonávat funkci předsedy MOS. Na činnosti spolku (sdružení) se významnou měrou podíleli i F. Hejl-Mračovský, S. Svoboda, J. Sitko, S. Bureš a další. Velkou angažovaností řady členů a příznivců se podařilo přes neuvěřitelnou státní šikanu pokračovat ve spolkové činnosti (od roku 1959 pod jménem Moravské ornitologické sdružení) a zabránit pohlcení MOS jinými masovými státem preferovanými

Historie a současnost poboček ČSO I.

Z příspěvků A. Goebela, P. Bürgera, M. Fejara a P. Žďárka sestavila L. Hošková

Foto: F. Hejl / archiv ORNIS

František Ginter 75 let, 19. 6. 1979.

Zleva: Ondřej Ginter, Karel Kavka, František Ginter, pl. Ginterová, Jiljí Sitko, Vlastimil Kozák

organizacemi. Obnovený Moravský ornitologický spolek vznikl registrací svých stanov Ministerstvem vnitra ČR v roce 1991. V roce 1992 se členové stále existujícího Moravského ornitologického sdružení, které nemělo právní subjektivitu, rozhodli přejít do spolku, čímž vznikla jednotná moravská ornitologická organizace. V roce 2005 se MOS stal středomoravskou pobočkou ČSO, čímž došlo k vytvoření jednotné ornitologické organizace v České republice.

■ **Jihočeská pobočka ČSO** vznikla v únoru 1974 z tzv. Vertebratologického kroužku Jihočeského muzea v Českých Budějovicích, založeného v březnu 1969. Jejím prvním předsedou byl R. Prazný. Jednou z prvních významných ornitologických činností bylo mapování hnízdního rozšíření ptáků, které započalo již v r. 1973. V této době se také stává členem výboru J. Zeman, který se po 10 let jako jednatel stal hybným motorem pobočky. Současně dozrává situace k vydání první souhrnné ornitologické publikace „Příspěvky k ornitologickému průzkumu jižních Čech“ (1974). Další sborníky byly vydány v roce 1978 a 1982. V letech 1976–1992 se přechodně stal

Foto: P. Bürger

Členové jihočeské pobočky při exkurzi v Boubínském pralese

zastřešující organizací pobočky Dům kultury ROH a od té doby funguje pobočka pod názvem Jihočeský ornitologický klub – pobočka ČSO. Nyní je sídlem pobočky opět Jihočeské muzeum. V roce 1978 se stává předsedou pobočky J. Bumerl, kterého v roce 1989 střídá P. Bürger, současný předseda klubu. Koncem 70. let dochází ke specializaci v ornitologické práci a zakládá se řada pracovních skupin (např. skupina pro

výzkum labutě velké, čápa bílého, dravců, akce „Řezabinec“). Počátkem 80. let se v činnosti klubu začala projevovat osobnost J. Jandy, který se kromě jiného aktivně ujal myšlenky J. Andresky pořádat ornitologické konference. První z jihočeských ornitologických konferencí se uskutečnila v roce 1986, další pak v letech 1989, 1993, 1997 a 2001. Z prvních dvou konferencí vyšly i sborníky referátů. V 90. letech, po uvolnění hranice, navazuje pobočka spolupráci i se zahraničními regionálními pobočkami v Horním Rakousku, východním Bavorsku a s maďarskými ornitology z oblasti Šoproně. Dnes se členové pobočky aktivně účastní zejména dokumentace avifauny ptačích oblastí a dalších odborných programů, a to jak vlastních, tak programů ČSO.

■ **Východočeská pobočka ČSO** byla založena 16. března 1975. S přímluvou W. Černého se připravil ujal F. Obhlídal a stal se i prvním předsedou. Byl výraznou vůdčí osobností s přirozenou autoritou a bohatými organizačními zkušenostmi. Při hledání záštity se pochopení dostalo od výboru Závodního klubu Tesly Pardubice, kde pobočka získala i základní materiální podporu. Z významných zakládajících členů uvedme např. Z. Klůže a L. Štancla. Po Sametové revoluci, kdy došlo k likvidaci ZK Tesla, byl navázán kontakt s vede-

Foto: F. Bárta

Zahájení schůze tehdejší předsedou Pavlem Žďárkem. V pozadí Miloš Mareček, Rudolf Nevečeřal

ním Vč. muzea v Pardubicích, který vyvrcholil dohodou o vzájemné spolupráci trvající dodnes. VČP se účastní celostátních výzkumných i propagačních akcí. Od roku 1990 pořádá v pětiletých intervalech ornitologickou konferenci Metody a výsledky výzkumu ptačích populací. Neodmyslitelnou součástí aktivit členů je ochranná činnost, ať již při přípravě podkladů pro vyhlášení chráněných území, tak účastí ve správních řízeních, zřízením patronátních skupin pro Ptačí oblasti soustavy Natura 2000 atd. Samostatnou kapitolou jsou tzv. Víkendové vzdělávací tábory (VVT), sloužící vedle základního faunistického výzkumu i k předávání zkušeností mladým zájemcům o ornitologii. Konají se pravidelně od r. 1993 s cílem mapovat ornitologicky dosud málo probádané lokality Vč. kraje. Z publikační činnosti je třeba zmínit především každoroční sborník prací svých členů, od roku 1989 pod označením PANURUS. Vedle toho je rozesíláno informační periodikum ZPRAVODAJ a vznikají internetové stránky. Vycházejí i další tituly, např. aktuální kniha Ptáci Pardubice.

Nové druhy ptáků v Evropě

Zdeněk Vermouzek

Jak postupuje vědecké poznání, objevují se v Evropě i u nás nové druhy i rody ptáků. Nejde ale o zcela nové, dosud neznámé ptáky, jen o nová jména i těch nejběžnějších druhů, jako je sýkora modřínka. Nové poznatky o vzájemné (ne)příbuznosti jednotlivých taxonů, často založené na molekulárních analýzách, vedou nejčastěji k povyšování poddruhů na druhy (jsou-li jasně určitelné a nekříží-li se) a k dělení velkých rodů na několik menších. Někde ale můžeme dojít k závěrům zcela opačným, příkladem je sovice sněžní. Jazykové analýzy nemění systém, pouze poopravují špatně psaná jména (třeba nesouhlasící rody u jiříčky). Změny ve vědeckých názvech by ale rozhodně neměly vést ke snaze měnit zavedená česká jména.

Navrhovaných změn bývá mnoho, ne všechny ale obstojí ve zkoušce času. Následující přehled zahrnuje vybrané taxony, se kterými se nejspíše setkáme na cestách po Evropě, a rozhodně není závazný ani definitivní. Má pouze pomoci zorientoval se v různých názvech objevujících se nejen v literatuře, případně motivovat k rozlišování v terénu (např. vrána šedá a černá). Přehled byl zpracován podle souhrnného článku v *British Birds* 06/2006, v němž jsou uvedeny obsáhlé literární prameny. Na něj odkazují případné zájemce o podrobnější informace.

Branta canadensis – berneška velká

Větší a menší poddruhy bernešky velké byly povýšeny na samostatné druhy.

Branta canadensis – berneška velká (Greater Canada Goose)

Branta hutchinsii – (Lesser Canada Goose) – české jméno nemá, navrhuji berneška menší

Hieraetus* → *Aquila rod orl

Taxonomie orlů je komplikovaná, dokud neproběhnou důkladné analýzy je nejvhodnější řadit všechny velké orly (kromě mořského) do rodu *Aquila* (i když volavý a křiklavý bývají řazeni i do zvláštního rodu *Lophaetus*).

Aquila clanga – orl volavý (Spotted Eagle)

Aquila pomarina – orl křiklavý (Lesser Spotted Eagle)

Aquila pennata – orl nejmenší (Booted Eagle)

Aquila chrysaetos – orl skalní (Golden Eagle)

Aquila fasciata – orl jestřábí (Bonelli's Eagle)

Aquila nipalensis – orl stepní (Steppe Eagle)

Aquila rapax – orl okrový (Tawny Eagle)

Aquila heliaca – orl královský (Eastern Imperial Eagle)

Aquila adalbertii – orl iberský (Western Imperial Eagle; dříve poddruh *A. heliaca*)

Catharacta skua* → *Stercorarius skua

chaluha velká (Great Skua)

Chaluha velká a pomořanská jsou si blíže příbuzné, než kterákoliv z nich s chaluhou malou nebo přízi-vnou. Není tedy možné vyčleňovat chaluhu velkou do samostatného rodu.

Larus argentatus → některé poddruhy povýšeny na druhy

Larus argentatus – rasek stříbřitý (Herring Gull – několik poddruhů)

Larus michahellis – rasek středomořský (Yellow-legged Gull – JV poddruh *michahellis* a atlantský atlantis)

Larus armenicus – rasek arménský (Armenian Gull – monotypický)

Larus cachinnans – rasek bělohavý (Caspian Gull – zařazení není jisté, stále uváděn i jako *Larus argentatus cachinnans*)

***Sternini* → rody rybáků**

Rod *Sterna* zahrnoval několik geneticky jasně oddělených skupin, proto byl rozdělen na několik menších rodů (některé z nich se dříve již používaly).

Sternula albifrons – rybák malý (Little Tern)

Gelochelidon nilotica – rybák černozobý (Gull-billed Tern)

Hydroprogne caspia – rybák velkozobý (Caspian Tern)

Chlidonias hybrida – rybák bahenní (Whiskered Tern)

Chlidonias niger – rybák černý (Black Tern)

Chlidonias leucopterus – rybák bělokřídý (White-winged Black Tern)

Sterna sandvicensis – rybák severní (Sandwich Tern)

Sterna hirundo – rybák obecný (Common Tern)

Sterna paradisaea – rybák dlouhoocasý (Arctic Tern)

Nyctea scandiaca* → *Bubo scandiacus sovice sněžní (Snowy Owl)

Sovice sněžní je blíže příbuzná výru viržinskému, proto je řazena do rodu *Bubo*.

Hirundo daurica* → *Cercopis daurica vlaštovka skalní (Red-rumped Swallow)

Vlaštovka skalní má blíže k jiříčkám než k vlaštovkám rodu *Hirundo*.

Hippolais pallida* → *sedmihlásek šedý

Západní poddruh *opaca* byl vyčleněn jako samostatný monotypický druh, východní zůstává polytypický.

Hippolais opaca – sedmihlásek západní (Western Olivaceous Warbler)

Hippolais pallida – sedmihlásek šedý (Eastern Olivaceous Warbler)

Hippolais caligata – sedmihlásek malý

Původní poddruhy byly rozděleny.

Hippolais caligata – sedmihlásek malý (Booted Warbler)

Hippolais rama – sedmihlásek Sykesův (Sykes's Warbler)

Phylloscopus brehmii* → *Phylloscopus ibericus

budníček iberský (Iberian Chiffchaff)

Typový exemplář *brehmii* byl ve skutečnosti b. menší. První platný popis budníčka iberského je od Clauda Ticehursta z roku 1937 jako *Ph. ibericus*.

***Paridae* sýkorovití**

Rod *Parus* byl rozdělen do několika menších rodů. *Parus* byl jedním z největších ptačích rodů. Mezi západopalearktické sýkory tedy řadíme:

Cyanistes caeruleus – sýkora modřínka (Blue Tit)

Cyanistes cyanus – sýkora azurová (Azure Tit)

Parus major – sýkora koňadra (Great Tit)

Lophophanes cristatus – sýkora parukářka (Crested Tit)

Periparus ater – sýkora uhelníček (Coal Tit)

Poecile lugubris – sýkora temná (Sombre Tit)

Poecile montanus – sýkora lužní (Willow Tit)

Poecile palustris – sýkora babka (Marsh Tit)

Poecile cinctus – sýkora laponská (Siberian Tit)

***Corvus corone* vrána obecná**

Vrána šedá a černá jsou samostatné druhy.

zajímavosti z ptačí říše

Foto: P. Šaj

Sýkora parukářka nese nyní latinské rodové jméno *Lophophanes*, tedy „ukazující chocholku“.

Foto: T. Marshall (rsbp-images.com)

Druhové vědecké jméno jiříčky obecné bylo opraveno na gramaticky správné *urbicum* namísto bývalého *urbica*.

Corvus corone – vrána černá (Carion Crow)

Corvus cornix – vrána šedá (Hooded Crow)

***Serinus citrinella* zvonohlík citrónový**

Korsický poddruh byl oddělen jako samostatný druh.

Serinus corsicanus – zvonohlík korsický (Corsican Finch)

Serinus citrinella – zvonohlík citrónový (Citrl Finch)

***Carduelis flammea* čečetka zimní**

Menší, hnědavý i u nás hnízdící poddruh *cabaret* byl oddělen od severské *flammea* jako samostatný druh. *Flammea* u nás zřejmě pouze zimuje.

Carduelis cabaret – čečetka tmavá (Lesser Redpol)

Carduelis flammea – čečetka zimní (Common Redpol nebo 'Mealy' Redpol)

Miliaria calandra* → *Emberiza calandra strnad luční

Rod *Miliaria* byl začleněn zpět pod *Emberiza*, alespoň dokud nebude *Emberiza* důkladně zrevidována.

Některé gramatické změny

Lagopus muta – bělokur horský (Ptarmigan)

Butorides striata – volavka proměnlivá (Striated Heron)

Phalaropus fulicarius – lyskonoh ploskozobý (Grey Phalarope)

Chlidonias hybrida – rybák bahenní (Whiskered Tern)

Pterocles alchata – stepokur krásný

(Pin-tailed Sandgrouse)

Delichon urbicum – jiříčka obecná (House Martin)

Saxicola torquatus – bramborníček černohlavý (Common Stonechat)

Regulus ignicapilla – králíček ohnivý (Firecrest)

www.birdphoto.cz

Odjakživa mne ze všech ptáků nejvíce fascinovaly horské druhy. Možná proto, že každé zajímavé pozorování, každý snímek je vykoupen větší dřinou. Možná proto, že se za horskými druhy musí putovat dále a ne vždy je výprava korunována úspěchem. A možná taky proto, že při fotografování horských druhů musím vymýšlet originální způsob, jak udělat dobrý snímek. Zpravidla nestačí sednout do krytu a čekat. Jak rozdílné metody jsem musel použít lze dokumentovat na obrázcích na této dvojstraně a na obálce.

Hýly rudé jsem fotografoval v Orlických horách pomocí nahrávky jejich zpěvu. Vzhledem ke snižování početnosti zdejší populace jsem nejprve musel naježdit desítky kilometrů, než se mi podařilo nalézt samce ochotné reagovat na nahrávku. Křivky jsem fotografoval letos v předjaří v jedné zapomenuté víscce pod Králickým Sněžníkem. V okolních lesích hnízdící křivky létaly na zeď kostela ozobávat omítku a vybírat z ní drobné kamínky. V tomto případě mne stálo nejvíce času stále vysvětlování mého počínání místním babičkám jdoucím do kostela na dopolední bohoslužbu. Snímky čečetky tmavé jsem nafotil u napajedla v Orlických horách. Ptáci létali pít k několika loužím, pokaždé samozřejmě na jinou, než na tu u které jsem byl připraven fotit. Tak jsem musel ostatní louže dočasně zakrýt větvemi. Mít pěkný snímek kosa horského byl můj mnohaletý fotografický sen, který se mi splnil vloni v létě v rumunském pohoří Rodnei. Jeho naplnění bylo dosti prozaické. Stačilo brzy ráno vylézt ze stanu a fotit. V okolí se pohyboval pár kosů, který bez okolků sbíral na horských loukách potravu pro čerstvě vyvedená mláďata.

Při fotografování ptáků používám techniku od firmy Nikon: tělo Nikon D2X a teleobjektivy Nikkor 300mm f/2,8D ED-IF AF-S II a Nikkor 500mm f/4D ED-IF AF-S II

Utajený Balkán

milióny ptáků, na Balkánském poloostrově se jedná o tisíce jedinců. Na začátku září se pod záštitou Kroužkovací stanice NM uskutečnila expedice Karaotok na mokřad Hutovo Blato, ležící v Bosně a Hercegovině, v povodí řeky Neretvy, přibližně 40 km od jaderského pobřeží. Cílem naší cesty bylo především seznámit místní kolegy s kroužkovací metodikou, aby se tu v budoucnu kroužkování uplatnilo jako jedna z metod, umožňujících získat informace o hnízdících a protahujících druhích. Dodnes se zde totiž vůbec nekroužkuje. Během šesti dnů bylo odchyceno téměř 1100 ptáků a mezi nimi také 11 slaviček modráčků. Jaké bylo naše překvapení, když jeden z nich nesl kroužek naší centrály! Sameček byl okroužkován v hnízdní době v roce 2006 na Českobudějovicku. Již tento výsledek ukázal, že při zvýšeném kroužkovatelském úsilí by byly kontroly našich ptáků v této části Evropy častější než dosud. Bohužel kvůli problematické poválečné situaci v této oblasti uplyne jistě ještě dlouhá doba, než počty odchycených ptáků vystoupí do takové výše, jež umožní zhodnotit skutečný význam této tahové cesty pro naše populace. | Petr Klvaňa

Foto: A. Klvaňová

Slavík modráček z jižních Čech, který se zastavil na tahu v Hercegovině.

foto: T. Bartoníčka

Netopýr obrovský si jídelníček občas zpestří ptáčí pochoutkou.

Netopýr číhá v temnotě

Řada druhů ptáků, zejména těch drobnějších, využívá v době tahu den ke shánění potravy a na daleké lety se vydává v noci. Předpokládalo se, že se tak ptáci vyhýbají denním predátorům, jako je třeba ostrůž jízni (*Falco eleonorae*). Španělsko-švýcarský výzkumný tým ale nedávno potvrdil domněnku, že ani noční migrace není zcela bezpečná. Táhnoucí ptáky loví ve Středomoří netopýři obrovští (*Nyctalus lasiopterus*), kteří s rozpětím 45 cm a váhou 50 g snadno zvládnou třeba desetigramového budníčka. Ptáci ale nejsou v příliš velkém ohrožení, protože netopýr obrovský je poměrně vzácný.

Prvními náznaky byly nálezy peří v trusu těchto netopýrů. Následovala diskuse, zda se peří dostalo do trusu náhodou, protože netopýři pomocí echolokace nerozeznají peříčko od hmyzu, nebo zda skutečně aktivně loví táhnoucí ptáky. Rozřešení poskytla až analýza stabilních izotopů uhlíku a dusíku v krvi netopýrů, díky které se podařilo zjistit původ jejich potravy. Netopýři loví ptáky pravidelně během jarního i podzimního tahu, na podzim ale mnohem častěji. Souvisí to evidentně s mnohem vyššími počty táhnoucích ptáků včetně nezkušených mláďat. | Podle Popa-Lisseanu, Delgado-Huertas, Forero, Rodríguez, Arlettaz et al (2007), PLoS ONE 2(2): e205. doi:10.1371/journal.pone.0000205. Zdeněk Vermouzek

Drop velký opět po deseti letech zahnízil v České republice

Drop velký se podle některých autorů řadí v České republice mezi vyhynulé druhy. Přesto zde až tak docela nevyhynul. Téměř každoročně sem zalétají ptáci z nedaleké dolnorakouské populace. A v roce 2006 u nás dokonce vyhnízдили. Vybrali si jedno z tradičních, i když méně obsazovaných hnízdišť na Znojemsku. První zprávy o jejich výskytu se objevily již v květnu, hnízdění bylo prokázáno fotografií, která zachycuje samici a odrostlé mládě na konci srpna. Podle člena místního mysliveckého sdružení, který tyto ptáky dobře zná, přiletěli na jaře čtyři dropi, samec a tři samice. Všechny slípky zasedly na snůšky, ale jen jedna z vylíhlých mláďat vychovala jedno až do vzletnosti. Aby se drop velký znovu usadil na starých hnízdištích jižní Moravy, je nutné naši současnou zemědělskou krajinu přizpůsobit jeho potřebám. To znamená vnést sem extenzivně obhospodařované kultury, úhory, travní porosty, méně hnojit, používat méně chemikálií. Dopřát dropům klid na tok i hnízdění. Dbát na to, aby krajina pro ně byla přehledná a bezpečná, bez velkých staveb, drátů elektrického vedení, větrných elektráren. Je toho mnoho, ale příklad sousedního Rakouska nás přesvědčuje, že to jde. | Vlasta Škorpíková

Foto: L. Kufíček

Když zmoknou vlaštovky

Počátkem září postihly naše území vytrvalé deště. O tom, jak tragické následky mělo těchto pár dní pro některé ptáky, jsme se mohli přesvědčit na mnoha místech. Před špatným počasím nebylo úniku, studená fronta procházela celou Evropou. Smutný pohled se tak naskýtal na mrtvé vlaštovky plovoucí na hladině jihočeských rybníků, stejně jako na přejeté vlaštovky, jirčiky a břehule na migrační zastávce v Hercegovině, kde vysíleně usedaly na silnici, apatické k projíždějícím autům. Za vytrvalého deště hmyz nelétá, na což nejvíce doplácí právě druhy přizpůsobené k životu ve vzduchu, které loví jediné za letu. Zatímco ostatní hmyzožraví ptáci mohou záso- by doplnit např. sladkými bobulemi, vlaštovkovití si na svých kraťouchkých nohách na zemi potravu obstarat nedokážou. ☒ | Alena Klvaňová

Foto: T. Telenský

Mladou vlaštovku jsme našli 17. 9. u vesnice Odolice v Českém Středohoří beznadějně přilepenou na plodech lopuchu. Nebyla tam déle než od 15. 9. večer, kdy jsme tudy šli naposledy. Bohužel zrovna v neděli jsme tu nebyli – mrzí nas to, mohli jsme ji ještě zachránit. | Tomáš Telenský

Dobrá zpráva ze světa ptačí ochrany

Zařít účinnou ochranu byt jen jediného ptačího druhu je obtížný úkol. Když chceme například zajistit zdárnou existenci nějakého vzácného dravce, musíme uhlídat jeho hnízda před nájedzy vykradačů, vysvětlit myslivcům, že nejde o škodnou v jejich revíru, a poradit energetikům, jak upravit sloupky elektrického vedení, aby se nestaly smrtonosnou pastí. K tomu všemu je třeba připočítat starost o zajištění dostatečné potravin základny a hnízdních možností. Pokud se jedná o tažný druh, přijde celé toto úsilí vniveč, jestliže ho budou hubit domorodci v zimovištích nebo na tahových zastávkách... Přitom každý druh má jiné nároky, takže se nějaká souborná ochranná opatření aplikují jen stěží. Když to všechno vezmeme v úvahu, budou nám pokusy chránit ptáky jako celek připadat neuskutečnitelné a v jistém smyslu zbytečné. Přesto však takové pokusy existují. Tzv. Směrnice o ptácích vyjmenovala v roce 1979 několik desítek druhů, které budou chráněny v členských státech tehdejšího Evropského společenství. K jejich ochraně pak vyhlásila soustavu území, která by měla být pro jejich existenci klíčová. Od té doby již uplynulo několik desítek let a v poslední době přistupují ke směrnici další státy EU (mezi nimi i Česká republika). Je tedy nasnadě otázka, do jaké míry tento způsob ochrany dotčeným druhům pomohl. Nová studie britských ornitologů uveřejněná

v jednom z nejprestižnějších světových vědeckých časopisů ukazuje, že účinnost Ptačí směrnice je neuvěřitelně vysoká. Populace druhů chráněných touto směrnicí vzrostly více než u druhů nechráněných, avšak pouze v zemích evropské patnáctky, kde se tento způsob ochrany praktikuje dostatečně dlouho. Doba, po kterou na území daného státu směrnice platí, přímo ovlivňuje vzestup populací chráněných druhů. Stejný vztah najdeme i pro celkovou plochu chráněných území, která byla v jednotlivých státech vyhlášena po vstupu směrnice v platnost – čím je větší, tím lépe se v daném státě chráněným ptákům daří. Jedná se tedy o první precizně podložený důkaz, že ochrana velké skupiny druhů může být účinná i na kontinentální úrovni. Doufejme, že snaha ČSO o co nejpřísnější dodržování Ptačí směrnice na našem území bude úspěšná. Jak ukazují popsané výsledky, jde o účinný způsob, jak prospět mnoha druhům najednou. | *Science* 317, 811–813, 2007, *prevyprávěl Jiří Reif*

zajímavosti z ptačí říše

Foto: A. Hay (rspsb-images.com)

Moták pílích v období let 1970-90 silně ubyl, v posledních letech se však jeho situace vylepšuje a to především v západní Evropě.

foto: KTV Přerov

Jako ve slavném Hitchcockově hororu Ptáci si musel připadat 6. září 2007 jeden z obyvatel Předmostí, místní části Přerova. Když přišel po noční směně domů, čekalo ho nemilé překvapení. V ložnici, obývacím pokoji i kuchyni na lustrech, garnýžích i skříních

seděly desítky jiríček obecných. Ty se do jeho bytu ve třetím patře dostaly pootevřeným oknem a vůbec se jim nechtělo ven. Po téměř dvou hodinách jich většinu vyhnal oknem. Posledních osm jiríček, letošních mláďat,

Nouzové nocoviště jiríček v bytě

se v bytě zdržovalo ještě ráno. Následky jejich noční návštěvy v podobě trusem znečištěných podlah, zdí, záclon, povlečení i na nábytku byly patrné po celém bytě. Reportáž Kabelové televize Přerov si můžete prohlédnout na: http://www.ktvprerov.cz/m_tv_online.php pod datem 7. 9. 2007 (začátek od času 12,26). Toto nezvyklé chování jiríček způsobilo pravděpodobně několikadenní výrazné ochlazení doprovázené vytrvalým deštěm. Od 3. do 5. září došlo na střední Moravě k náhlému poklesu denního maxima z 21 °C na 10 °C a v noci z 5. na 6. září klesla teplota dokonce až na 6 °C. | *Jiří Šafránek*

Podzimní pospíchání

Jakou rychlostí ptáci letí na svá africká zimoviště? Kolik kilometrů za den uletí? To jsou nesnadné otázky, jelikož ani dnes nemáme tak podrobné informace o tahu drobných pěvců, abychom je s lehkostí zodpověděli. Satelitní vysílače jsou příliš těžké, aby je mohli nosit drobní pěvci, a radarové výzkumy mají jen omezené možnosti pro identifikaci sledovaných druhů ptáků. Většina dat, která máme k dispozici, tak stále pochází z kroužkovacích údajů. Výsledky vědeckých studií ukazují, že ptáci na začátku podzimní migrace nespěchají a většinou urazí 60–80 km za den. I dobří letci, jako jsou vlaštovky, uletí za den „pouze“ 150 km. Rychlost letu drobných pěvců se během těchto přesunů pohybuje mezi 30–60 km za hodinu.

Abychom z kroužkovacích dat získali přesnější údaje o uletěných kilometrech, musíme mít také kus štěstí. Jedinec musí být kontrolován jen několik dní po okroužkování, nejlépe však hned následující den.

V databázi Kroužkovací stanice NM není takových nálezů mnoho, nicméně letos k nim jeden přibyl. Řeč je o rákosníkově proužkovaném, kterého 29. července odchytili kroužkovatelé na pravidelné akci v Bartošovicích na severní Moravě a který byl následující den kontrolován v jihovýchodním Maďarsku. Za jedinou noc tak urazil 400 km. Jedná se o zcela mimořádný výkon, jak co do vzdálenosti, tak i vzhledem k brzkému datu. Zmíněný rákosník tak porušil všechny naše předpoklady a dokazuje, že nás příroda nepřestane udivovat. | *Petr Klvaňa*

Foto: M. Richards (rspsb-images.com)

Rákosník proužkovaný

Cetie jižní – nový druh pro Českou republiku

Při odchytu ptáků pro kroužkování jsme 30. 9. 2007 kroužkovali u Jestřebí na Českolipsku cetii jižní (*Cettia cetti*), která u nás nebyla dříve zjištěna. Normálně se vyskytuje v západní a jižní Evropě, severozápadní Africe a ve střední Asii. Nejbližší hnízdní populace od našich hranic se nacházejí v severní Itálii a Francii. Evropské populace jsou převážně stálé, v 70. letech 20. století se však druh začal šířit na sever, např. do Německa či Holandska, po třech krutých zimách ale vymizel a zůstal jen v jižní Anglii. Můžeme tedy pouze spekulovat, zda se jednalo o zálet či opětovné šíření např. v důsledku změn klimatu. | *Josefa a Jaroslav Klápšovi*

Foto: J. Klápšová

První cetie jižní odchycená na našem území.

Krutihlavovy hlavolamy aneb nad čím krutihlav kroužil hlavou

PODZIMNÍ HLAVOLAM | Tak vám děti nevím. O prázdninách jsem posedával na větvi nad turistickou stezkou a poslouchal, co si výletníci vyprávějí. Tak kupříkladu rodina s malými dětmi, která přišla po červené, zahlédla mého známého datla Ferdu. Snažili se ho přilákat na drobečky ze svačiny. Schovali se za nedaleký krmelec a očekávali, jak si ho pěkně prohlídnou, až si je přijde sezobat. Opodál na červené se zastavila skupina skautů a malá světluška upozornila ostatní:

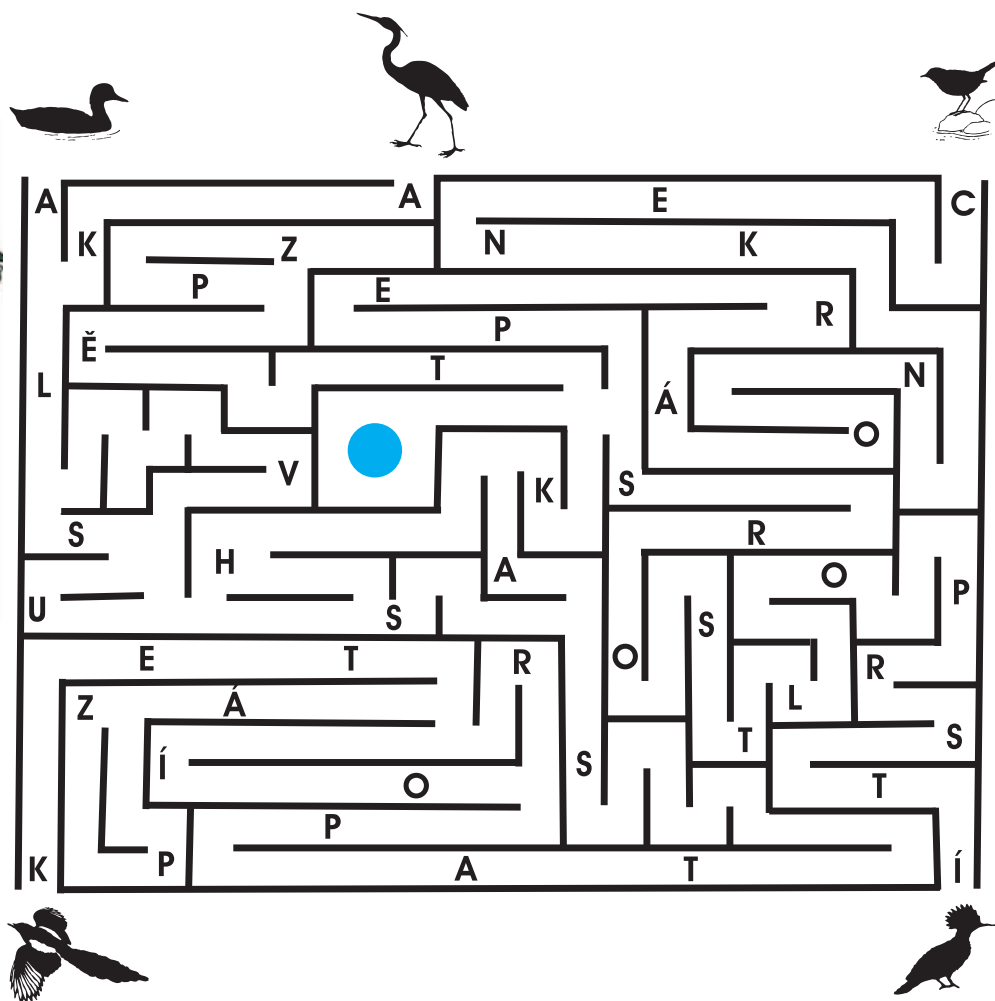
„Júú, podívejte se na toho krásného vrabce, jak se houpá na tenkých větvíčkách břízy.“ Všichni se podívali nahoru a spatřili malého ptáčka. Jak se houpal, střídavě se objevovalo žluté břicho nebo modrozelená záda. Chvilími na děti zazářila bílá tvář ohraničená černou maskou a hlavíčka ozdobená zářivě modrou čepičkou. Jejej, to se chudákovi světlušce všichni nasmáli.

Ke konci prázdnin začaly růst houby a z modré stezky odbočili houbaři. Byl jsem zvědav, co nasbírají. Letěl jsem kousek s nimi. Na kraji lesa se zastavili a obdivovali krásný mladý modřín: „Pro ten se v prosinci vrátíme, to bude krásný vánoční stromeček.“ Protože se chovali tiše, zahlédli ptáka, který je zaujal: „Podívej na toho zeleného datla, ten jistě snědl nějaké jedovaté houby a je mu špatně. Nemám zavolat veterináře? Pták se jim zpoza stromu vysmál: „Chá chá chá chá“. Chvilí sbírali houby a měli radost z každé nově nalezené. Když jsem zaslechl, jak se dohadují, že půjdou do temného smrkového lesa poslechnout si naposledy slavíka, ještě než odletí do Afriky, měl jsem toho tak akorát dost. Raději jsem se vrátil do svého remízku. Posadil jsem se na větev a jen tiše kroužil hlavou. Víte, děti, proč?

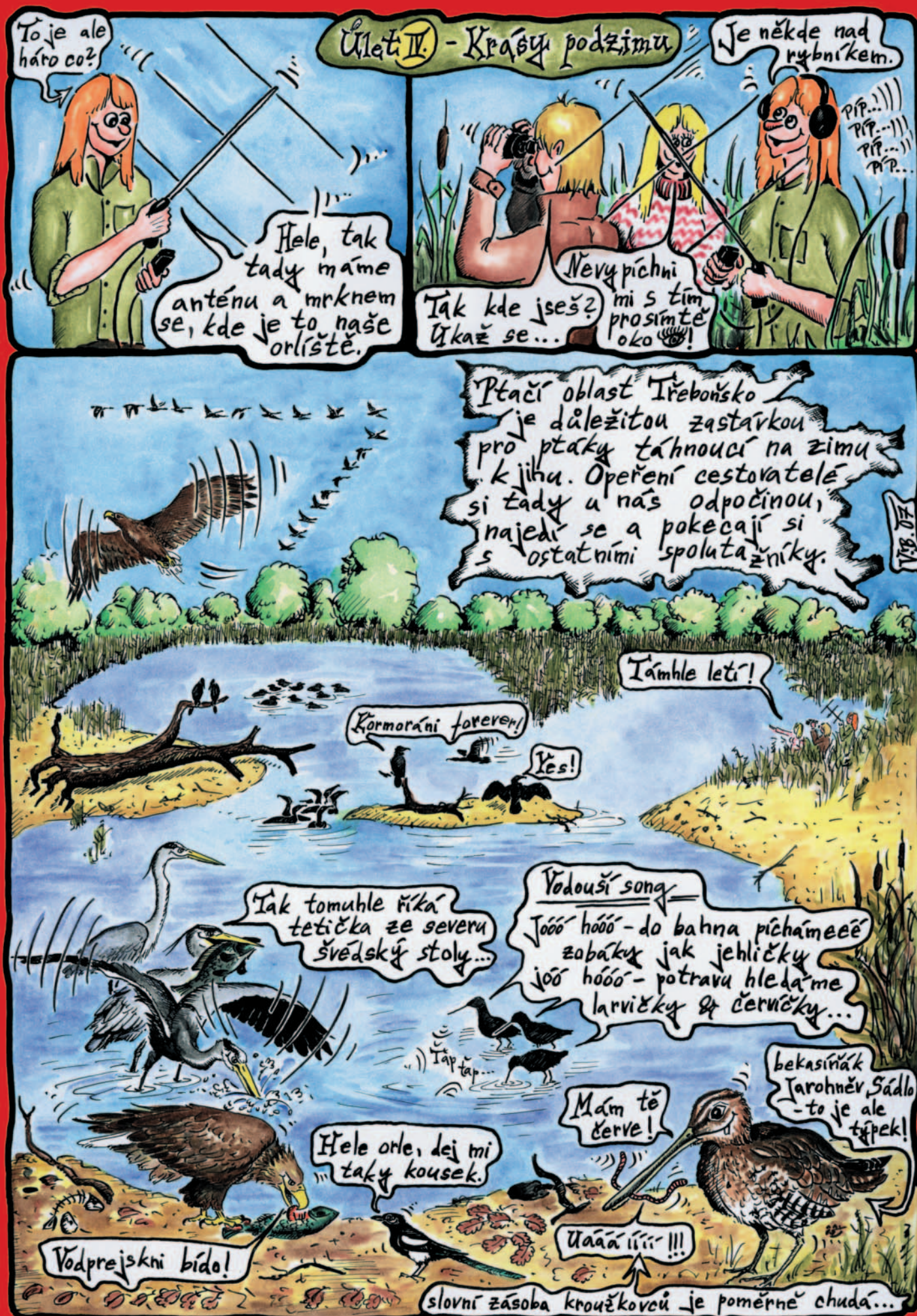
P. S.: Na červené značce odposlechl náš krutihlav hlavolámky pro mladší děti, na modré pro větší školáky.

Když jsem letěl zpátky, našel jsem na cestě tento lísteček, asi někomu ze skautů vypadl ze zápisníku. Tak vám ho posílám, můžete skautům pomoci najít ledňáčkovi cestu z jeho nory k jeho příbuznému? Z písmenek, která ledňáček cestou posbírá, poskládáte název jeho „rodiny“.

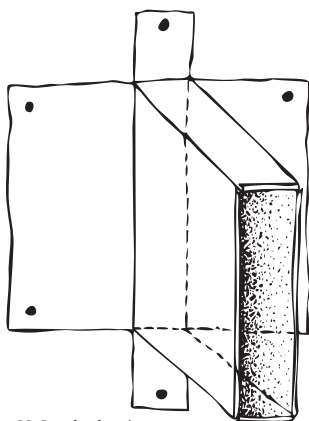

Vyhodnocení z minulého čísla zní: K mláděti se dostalo 1 klíště. • K potoku se zatoulala Věra. • V bezu bylo hnízdo drozda. • Budka visela na javoru. Všechny děti, které poslaly správné odpovědi do redakce, jsme odměnili.

Téměř vše, co člověk dělá, poškozuje určitým způsobem přírodu. Například i taková zdánlivě bohublá činnost, jako je zateplení domů nebo oprava střechy, může způsobit smrt některým živočichům či dokonce zánik celých kolonií. Nevěříte? ▢

Rorýsi původně hnízdili ve skalách. Již před mnoha staletími však přišli na to, že blízkost člověka je pro ně výhodná. Po celé generace stavě-

kresba M. Lemberková

Profil, který ptákům i netopýrům slouží jako průchod přes polystyrénové obložení do původního otvoru.

jí svá jednoduchá hnízda na půdách a zakrytých okapových římsách domů. V posledních dvou desetiletích se naučili využívat i šterbinovité větrací otvory v střešním plášti panelových domů. Proč? Je to nejbezpečnější místo, jaké si pro výchovu svých mláďat mohou přát – tam se žádný predátor nedostane!

Také kavka původně hnízdila na skalách nebo v dutinách stromů v parcích a listnatých lesích. Dnes ale téměř úplně přesídlila do měst, kde hnízdí v nepoužívaných komínech, na věžích, půdách a římsách domů.

Tito ptáci přišli do měst většinou proto, že v přírodě ztratili životní podmínky. Jejich početní stavy se dramaticky snížily, přitom ptáci žijící ve městech tvoří většinu naší populace. Proto se dostali na seznam zvláště chráněných živočichů a jsou tedy podle české legislativy chráněni. S tím většina lidí souhlasí. Zákon ale říká, že chráněna jsou i jejich hnízdiště, vejce, mláďata a úkryty. A tady často bývá ohnisko napětí a střetu – obyvatelé domů si chrání svůj majetek

a častým argumentem bývá, že „zvířatům patří příroda, ale domy jsou pro lidi“.

K nejčastějším střetům se zákonem dochází při opravách střech a zateplování domů. Díky neznalosti zákona (která se bohužel mnohdy týká i stavebních úřadů) je často výměna krovů a střešní krytiny prováděna v hnízdní době, obklady panelových domů polystyrénem probíhají v době kojení mláďat netopýrů.

Zateplování panelových domů bývá téměř vždy spojeno s uzavřením šterbinovitých otvorů střešního pláště mřížkou. Rušení a především uzavření dutiny mají fatální následky pro samici sedící na vejcích i pro nevylétlá mláďata. Je tedy nezbytně nutné provádět stavební práce mimo období 15. 4. až 15. 8. Zároveň je třeba respektovat možný výskyt netopýrů. Proto otvory, odkud netopýři vyletují, není možné uzavírat ani mimo tento termín.

Aby byly hnízdiště rorýsů a úkryty netopýrů zachovány i po zateplení domů, je nutné pone-

kavka obecná

chat ne-li všechny, tak alespoň část větracích otvorů nezakrytých. Řešením může být např. plechový nebo plastový profil o stejném půdorysu a rozměrech (!), jaké má větrací otvor, který poslouží jako průchod přes polystyrénové obložení do původního otvoru. Připevňuje se na dům tak, aby byl samonosný a držel nezávisle na polystyrénu. Vnitřek tohoto nástavce je potřeba zdrsnit – vymazat tmelem, aby nebyl kluzký. Takto zpřístupnit je třeba hlavně otvory, které nejsou přímo nad okny bytů.

Součástí oprav sedlových střech je mj. absolutní uzavření půdy, které má zabránit průniku

Domy versus ptáci

Vladimír Lemberk

Foto: V. Lemberk

Otvory ve střešním plášti zrevitalizovaného domu v Poličce, které byly při zateplení v září 2006 ponechány otevřené, rorýsi využili i letos ke hnízdění.

holubů a kun. Na uzavřené půdě je pak zne-možněn i výskyt netopýrů nebo hnízdění rorýsů a kavek. Proto je nutné ještě před zahájením opravy zjistit, je-li dům těmito druhy obýván, a pokud ano, kterými otvory zvířata na půdu pronikají. Zachování těchto vstupních otvorů není nutné se obávat, protože holubi jimi prolézt nedokážou. Termín rekonstrukce je opět nutné posunout mimo období rozmnožování, tj. na dobu od 15. 8. do 15. 4.

Jako částečnou náhradu za zničená hnízdiště lze instalovat budky pro rorýse a kavky. Umís-tujeme je co nejvýše – u střechy, pod římsou nebo pod balkonem, aby na ně nepršelo. Povr-chovou úpravu budek je možné sladit s omítkou domu, aby opticky nerušila. Vyvěšování budek je však třeba chápat jako nouzové a doplňkové řešení. Nejjednodušší, nejlevnější a pro ptáky nejbezpečnější zůstává zachování hnízdních možností na domech.

Soužití s ptáky „pod jednou střechou“ může vyvolat strach z přenosu chorob či parazitů. Tyto obavy ovšem nejsou na místě, protože popisované druhy ptáků nemají žádné parazity přenosné na člověka a riziko nákazy zvířecí nemocí je opravdu jen hypotetické.

V případě nejasností se obraťte na ČSO (www.birdlife.cz) nebo její pobočky. Setkáte-li se s nevhodně prováděnou opravou domu, především v době hnízdění ptáků, je vhodné toto nahlásit České inspekci životního prostředí (www.cizp.cz).

Na závěr dodáváme, že existují i prefabriko-vané díly sloužící jako vletové otvory nebo budky určené k zazdění do fasády. V ČR je zatím nikdo neprodává, ale lze je objednat od německé firmy Schwegler <http://www.schwegler-nature.com/Nests&Buildings/index.htm>.

Proč mne začal děsit křik ledňáčka

Ledňáčky mám strašně rád. Kdykoli je uslyším, hned se otáčím a těším se, že zahlédnu tu pestr-obarevnou nádhru střelhlbitě mizející v dáli nad hladinou. Nějaký ten rok je slýchávám a vídávám cestou do práce na úseku Bečvy u přerovské chemičky. Jenže teď mi tam naskakuje husí kůže. Může za to úprava mostu Legií. Někdo tam vymyslel průhlednou, lesklou protihlukovou stěnu. 29. 7. 2007 se nárazem o ni zabila samička ledňáčka říčního. O týden později jsme tam našli samečka. Po nárazu se odrazil a dopadl mrtev na chodník. Znal jsem se s nimi osobně a o to více to bolí. Samozřejmě, že MOS okamžitě začal podnikat kroky k nápravě. Jenže rychle u nás nic nejde. A tak, když slyším zakřičet ledňáčka letícího od chemičky k městu, zamrazí mne, že mu možná zbývá necelá minuta života. | Adolf Goebel

Foto: Z. Vermouzek

Pijte víno, ale s korkem!

ptáci v ohrožení

Poctivé korkové „špunty“ vinných lahví stále častěji nahrazují umělohmotné uzávěry. Možná by vás ani nenapadlo, co všechno je tímto zdánlivě obyčejným vývojem trhu ohroženo. Za korkem ale stojí prastaré korkové doubravy, které hostí jedno z nejpestřejších druhových společenstev ve Středomoří, jsou důležitým zimovištěm miliónů ptáků a znamenají práci pro desetitisíce lidí závislých na odvětvém korkovém průmyslu. V sázce je tak nejen výjimečný ekosystém, ale i kus kulturní tradice.

Více než polovina porostů dubu korkového (*Quercus suber*) roste na španělských *dehesas* a portugalských *montados* – savanách, využívaných také k pastvě dobytka. Tento zemědělský systém je ojedinělý tím, že využívá a udržuje původní porosty lesa. Jeho nejhodnotnějším produktem je korek. 90 % výdělku z jeho produkce přitom představují korkové uzávěry.

Korek, jak ho známe, je zpracovanou vrchní kůrou stromů, kterou místní *tiradores* sklízí jednou za 9–14 let, aniž by strom poškodili. Protože se sklizeň obejde bez kácení, udržel se tu prasta-

rý ekosystém. Hnízdí tu více než 100 druhů ptáků, včetně vlh pestrých (*Merops apiaster*), mandelíků hajních (*Coracias garrulus*), strnadů viničných (*Emberiza cia*) a cvrčivých (*E. cirius*) či strak modrých (*Cyanopica cyanus*). K přezimování se tu slétá dalších 160 druhů z celé Eurasie. Mezi nimi čejky chocholaté (*Vanellus vanellus*), kulíci zlatí (*Pluvialis apricaria*), několik druhů dravců, jako jsou orli nejmenší (*Aquila pennata*), orlíci krátkoprstí (*Circus gallicus*) či včelojedi lesní (*Pernis ptilorhynchus*). Jedno z posledních útočišť tu nalézá i hrstka velmi vzácných druhů, např. většina evropské populace orla ještěřího (*Aquila fasciata*), která dnes tvoří méně než tisíc párů, dále posledních 180 párů orla iberského (*Aquila adalberti*) a méně než 100 posledních rysů pardálových (*Lynx pardinus*).

Pokles zájmu o korek, způsobený rozmáhajícím se používáním plastových uzávěrů, snižuje jeho cenu. Pokud bude tento trend pokračovat, mohly by *montados* i *dehesas* zmizet během 20–30 let, kdy je nahradí plantáže eukalyptů či intenzivně obhospodařovaná zemědělská krajina.

Přednost umělohmotným uzávěrům dávají především obchodní řetězce ve Velké Británii, která je největším světovým dovozcem vína. Prohlašují,

Foto: APCOR

že korkové uzávěry způsobují kazivost vína, což se však nepotvrdilo. Pravým důvodem je nižší výrobní cena umělého uzávěru. Na rozdíl od přírodního korku ale vzniká jako vedlejší produkt ropného průmyslu a nelze jej odbourat biologickou cestou.

I bez nového „vynálezu“ musejí korkové doubravy již dnes čelit tlaku silného zemědělského průmyslu, turistického ruchu, výstavbě nových přehrad či dálnic. Pokles ceny korku tyto hrozby ještě vyostřuje.

Kampaň propagující výhody přírodního korku organizuje Královská společnost pro ochranu ptactva (RSPB) ve spolupráci s Asociací portugalských producentů korku (APCOR).

Alena Klvaňová s využitím informací Jose Tavarese, koordinátora národních programů pro Turecko, Portugalsko a Řecko, RSPB.

Foto: APCOR

Jak můžete pomoci

- Až si budete kupovat víno, vyberte některé s korkovým špuntem.
- Napište výrobcům vína, vyjádřete svou podporu korkových uzávěrů a požádejte je, aby na etiketách uváděli způsob uzavření lahví.

Skleněné nebezpečí

S postupujícím blahobytem přibývá všude kolem nás nádhera a lesku, ale i odlesků, odrazů a průhlednosti. A v přímé úměře k množství ploch průhledných a odrazivých, přibývá ptáčích mrtvolek.

Ve skleněných budovách se zrcadlí okolní stromy, přes protihlukové stěny a autobusové zastávky je vidět křoví na druhé straně. Ptáci letící rychlostí desítek kilometrů v hodině takovou překážku buď nevidí vůbec, nebo pozdě. Následek je stejný a až příliš často smrtelný. Švýcarská Vogelwarte Sempach publikovala řadu doporučení, jak zbytečným masakrům zabránit:

- účinnou ochranu zajistí pouze aplikace vzoru kontrastujícího s okolím po celé ploše skla
- vyzkoušená a velmi účinná je 2 cm široká páska nalepená vertikálně v rozteči max. 10 cm (nebo 1 cm široká v rozteči 5 cm), je možné vytvořit i síť či jiné obrazce
- použijte kvalitní pásku
- pokud je to jen trochu možné, lepte pásku z vnější strany (nebo z obou stran – např. u protihlukových stěn)
- černé siluety dravců jsou zažitou lží – úhybnům rozhodně nezabrání. O něco lépe jsou na tom siluety jasně barevné, ale i ty musí být nalepeny velmi hustě.

I jednoduché řešení může být účinné a dekorativní, zvláště u obytných nebo kancelářských

místností. Pro různé záclony, sítě a korálky, stejně jako pro dětské malby barvičkami na sklo, podobně vytvořené abstraktní obrazce nebo pro nalepené slogany a firemní loga ale platí, že musí být aplikovány na vnější stranu okna.

Krmítko by nemělo být blíž než 1 m od okna. Nevadí ale, je-li přímo na okně – vzletnuvší ptáci pak nemají takovou rychlost, aby si vážně ublížili, i když do okna náhodou narazí.

Nejlepším řešením problémů je ale jejich předcházení, od použití jiných materiálů přes pískování ornamentů, až po použití skel, která odrážejí část UV spektra, takže ptáci je vnímají jako tmavá nebo naopak jasně zářící, zatímco pro lidi jsou průhledná. Informace o takových sklech stejně jako další odkazy vztahující se k tématu najdete na www.birdlife.cz/ptacisvet.html. |

Zdeněk Vermouzek podle materiálů Vogelwarte Sempach

Rok 2006 na terénní stanici ČSO Blatec-Dívčice

V minulém roce využilo noclehu na stanici 55 ornitologů. Autoři zprávy průběžně zajišťovali péči o stanici, především úklid, sekání trávy a přípravu dřeva na otop. Na podzim provedl J. Hamberger rozsáhlou opravu interiéru, stav střechy se ukázal prozatím postačující, takže k její generální opravě dojde v dalších letech.

Návštěvníci pravidelně na konci pobytu zaznamenávali svá pozorování do staniční kroniky, z které vyjímáme ta nejzajímavější:

- 14. 3. na rybníku Černá 2 husice liščí
- 6. 5. na Zlivském rybníce 2 páry volavek stříbřitých a 10 kolpíků; na odkališti MAPE 6 husic liščích
- 18. 6. na MAPE pozorována 2 nevzletná mláďata vodoušů rudonohých s rodiči + vyvedená rodina kulíků říčních, 1 koliha velká, vodouš kropaný a bahenní
- 6.-8.10. v širším okolí Blatce asi 200 volavek bílých

Výskyt orlů mořských, hnízdění zrzohlávek a kolpíků i nocování stovek husí velkých probíhá každoročně, v roce 2006 k nim přistoupila celoroční přítomnost volavek bílých, jejichž početnost dosahuje maxima koncem léta a během podzimu.

Foto P. Vašák

Stanice je atraktivní a obyvatelná i v zimě.

Všechny zájemce zveme k návštěvě stanice a ornitologicky atraktivních lokalit v okolí. Pobyt si můžete zpestřit výletem na zámek Hluboká či do blízké ZOO Ohrada. Z Dívčic jsou po železnici snadno dostupné také architektonické skvosty Netolice, zámek Kratochvíle a město Písek.

Závěrem děkujeme všem, kdo přispěli na provoz stanice. J. Pelikánovi patří dík za doplnění vybavení. ☞ | Pavel Vašák a Petr Dalík

Informace o pobytu poskytne sekretariát ČSO nebo P. Vašák (tel. 606 529 277), klíče od stanice lze zapůjčit v sekretariátu ČSO, Kroužkovací stanici Národního muzea v Praze nebo výjimečně u J. Hambergera v Držtiny č. 146. Doporučujeme však využívat prvních dvou možností.

Z Vítání ptačího zpěvu 2007

24. ročník Dawn Chorus Day se konal na rekordních 84 místech ČR. Zprávy došly z 58 míst, kde se sešlo 1 397 lidí, z toho 366 dětí. Nejvíce účastníků, celkem 105 (z toho 36 dětí), se opět sešlo

Foto: V. Šoltys

Sýkořice vousaté kroužkované na Rožďalovických rybnících.

Foto: Z. Pangráčová

Vítání v Praze-Satalicích.

ve Vrchlabí pod vedením Jiřího Flouska. Na druhém místě se umístila akce na Bohdanečském rybníku s 92 účastníky (z toho 16 dětí), organizovaná Františkem Bártou. Na třetím a čtvrtém místě skončila Vřesina (73 žáci a čtyři učitelé) a Těškovice (62 žáci a čtyři učitelky). Obě akce připravil pan Sávo Novák.

Již tradičně se zapojily pobočky ČSO, Správy CHKO, Národní parky, organizace ČSOP, skauti, střediska ekologické výchovy, domy dětí a mládeže či občanská sdružení. Byly připraveny doprovodné akce, hlavně ukázky kroužkování ptáků. V Blatné chytily chrástala vodního, v Karviné-Starém Městě okroužkovali káně lesní a kalouse ušatého, ve Spáleném Poříčí našli v síti ledňáčky a skorce. Ale byla i jiná zpestření. Ve Vřesině a Těškovici kontrolovali ptačí budky. V Roudnici nad Labem připravil Stanislav Chvapil přednášku „Zpěvní ptáci střední Evropy“. Na Rožďalovických rybnících tradičně vypouštěli uzdravené ptáky ze Záchrané stanice pro hendikepované ptáky v Pátku u Poděbrad. Letos to byli moták pochop a sova pálená.

Bylo zjištěno i mnoho zajímavých druhů. V Karviné-Starém Městě pozorovali morčáky velké, vodouše rudonohé a racka černohlavého. Na Žehuňském rybníku kroužkovali samce sýkořice vousaté, na Rožďalovických rybnících pozorovali 29 racků malých. Ve Vřesině si děti mohly prohlédnout v budce sedící modřinku na vajíčkách. V Záhlavnicích pozorovali racky malé (pozorování i na Vavříneckém rybníku) a rybáka bahenního a vycházku ukončili v hostinci U Čápa, na kterém seděl párek čápů na hnízdě. V Tovačově obdivovali dva racky černohlavé, rybáka černého (kterého viděli i v Blatné) a kachničku mandarinskou. V Krásné Lípě objevili jeřába popelavého a luňáka červeného.

Letošní rekordní ročník dokládá, že Vítání ptačího zpěvu návštěvností zdaleka předčilo Festival ptactva. ☞ | Alexandra Trublová

Hnízdění hoholů severních ohroženo vandaly

V roce 2005 podnikl pár hoholů severních na Jivanském rybníku u Jivjan neúspěšný hnízdní pokus. V přírodní budce byla snůška zničena pravděpodobně kunou. Členové Holýšovského ornitologického klubu (HOK) připravili proto na hnízdní sezónu 2006 celkem čtyři budky. Masivní budka na borovici byla v průběhu dubna přijata a bylo do ní sneseno 16 vajec (pravděpodobně od více samic).

Foto: P. Lang

Počátkem června byly v budce nalezeny zbytky skořápek a vaječných blan, které svědčily o vylíhnutí mláďat. Samice s mláďaty sice nebyla pozorována, přesto předpokládáme, že hnízdění bylo úspěšné. Na podzim však budku vážící přes 10 kilogramů někdo násilím odstranil. Nezbyla po ní ani stopa a již jsme se s ní v duchu rozloučili. Případ jsme ani nehlásili Policii ČR, protože jsme v rukou neměli žádné důkazy. Koncem podzimu jsme budku překvapivě našli nedaleko hnízdního stromu. Opravili jsme ji a následně důkladně připevnili opět na staré místo na borovici. Letos ji hoholové sice nepoužili, ale obsadili další budku na Červeném rybníku a snesli zde 9 vajec, z nichž se koncem května vylíhlo 8 nádherných hoholíků. Jsme rádi, že některým ptačím druhům lze jednoduchým způsobem pomáhat a že členové HOKu umožnili hoholům obsazení nového území v rámci České republiky. | Libor Schröpfer a Pavel Růžek

Gratulujeme docentu Hudcovi k osmdesátinám!

Mám štěstí, že jsem v životě potkal pár skvělých lidí. Dvě jména za všechny: Jirka Janda, který se na naše plahočení na tomto světě už delší dobu dívá shůry, a Karel Hudec, od listopadu neuvěřitelně vitální osmdesátník. Vskutku neuvěřitelně – kdo jej zná osobně, nikdy by mu takový věk nehádal. Na druhou stranu, když se člověk podívá na to, co je za Karlem práce, tak to vydá bezesporu na několik životů.

Vzpomínám si na jeden jarní den, kdy jsem se ještě jako pomocná vědecká síla na akademii zúčastnil s Karlem sčítání ptáků na tehdy budovaném vodním díle Nové Mlýny. Na dně dolní nádrže burácela nákladní auta, vrčely motorové pily, k zemi padaly se sténáním staleté velikány, nad vším létali vyděšení luňáci, černí čápi a volaly divoké husy. Nic bych nedal za to, že byly v Karlových očích tehdy i slzy, ale nelomil rukama: už tenkrát uvažoval o tom, jak by se krajiny jeho srdce dalo znovu pomoci. Tak, aby jeho milované husy měly opět kde vyvádět své ochmýřené potomstvo.

Foto: J. Chytil

Docentu Hudcovi prošly rukama stovky ornitologů včetně té nejmladší generace. Vějířky vrásek okolo očí svědčí o téměř trvalém úsměvu na tváři oslavence.

Karle, díky za to, že jsi. Naučil jsem se od tebe mnohé, a navždy zůstanu z tohoto pohledu dlužníkem a ty mým nedostižným vzorem. Můžu ti popřát do dalších let pořád takovou pohodu, jakou okolo sebe šíříš, i to záviděníhodné zdraví. A spoustu bezvadných lidí okolo (ti v Tvé blízkosti našťestí nikdy nechyběli), i počátek návratu alespoň části té krásné jihomoravské přírody. Aby ses jako stoletý ornitolog (jak tě znám, ještě zdaleka ne v důchodu) mohl znovu zasněně zaposlouchat do štěbetání divokých husí... | *Jozka Chytil, ke gratulaci se připojuje redakce, sekretariát i členové výboru ČSO*

Noci slavíků

V rámci kampaně Pták roku 2007 – slavíků obecný jsme letos vyhlásili akci „Noci slavíků“. Z jedenácti nahlášených nočních vycházek přišly zprávy ze sedmi míst. Zúčastnilo se 96 lidí (z toho 22 dětí). Nejvíce osob se sešlo v Nepomuku (30 lidí) a v Blovicích (27 lidí). Obě akce vedl Václav Kovář. Nejvíce slavíků zjistili v Kadani, a to neuvěřitelných 16 zpívajících samců. V Kněžmostě-Býčíně a v Dolním Bousově o slavicích zasvěceně vyprávěl jejich znalec Pavel Kverek. Jeho zprávu si můžete přečíst na www.birdlife.cz/ptacisvet.html

Vzácným hostem mu byl mistr Štěpán Rak s L. Mahelovou, kteří slavičí tóny zařadili do osnov a přidali čtení z hvězdné oblohy, nebo básník Josef Brož s manželkou, který slavička vsadil do veršů. Akci zprostředkovávalo posluchačům rádio Jizera. ☒ | *Alexandra Trublová*

Výbor i sekretariát ČSO všem pořadatelům Vítání ptačího zpěvu a Nocí slavíků děkují za jejich dobrovolnou a neocenitelnou pomoc.

Členská exkurze na Neziderské jezero

Letošní exkurze nás zavedla mimo Země koruny české. Naše kroky směřovaly k našim bratrům Slovákům, sousedům Rakušanům a Maďarům na Neziderské jezero a jiné lokality.

Budík zazvonil ráno v pět a chocholouš zahájil módní přehlídku ptactva rozličného. Vítr pohánějící rakouské větrné elektrárny přenesl naše autobusy do Národních parků Neusiedler See Seewinkel a Fertő-Hanság, chránících Neziderské jezero. Jezero je dlouhé asi 35 km a široké něco přes 12 km. Je tak mělké, že dosahuje „kachně po pupek“ a místy se dá přejet na kole, netrváte-li ovšem na svítivé čistotě vašeho bicyklu. Vodní plochu obklopuje pás rákosu, široký až osm kilometrů.

Vystoupili jsme nedaleko místních lázní a pozorování ptáků zde bylo doslova jako koupel v čokoládě. Hned po výstupu z autobusu nám husí rodinka představila své potomstvo. Do rákosin v raním slunci přistávaly volavky bílé a červené, občas i kolpík. Atmosféru dotvářel bukač svým daleko slyšitelným basem. Se zvukovou kulisou mu pomáhala cvrčilka slavičková a rákosníci. V této přírodní rapsodii nechyběly ani barvy. O ty se postaraly rosníčky, svítilci na stéblech rákosu. S oranžovou přispěchaly zrůhlavky rudozobé a červenou přinesly na svých nohou páříci se pisily čáponohé. Samec sýkořice vousaté s makově modrou hlavičkou pilně stavěl hnízdo. Lžičák pestrý doplnil paletu barev. Všechny ptáky jsme pozorovali přímo ze silnice – bylo to velmi luxusní. Pomalým krokem pozorovatele jsme dorazili na bahna a užili si kulíky mořské, vodouše bahenní, jespáky bojovné a další bahňáky, z nichž byla asi nejzajímavější letící koliha. Bohužel mezi zjištěnými druhy chyběl chrástal malý a rákosník tamaryš-

kový, a tak jsme si je prohlédli vycpané v informačním centru Národního parku. Poté jsme opět vyrazili za živými ptáky na jezero Lange Lacke, menšího brášku Neziderského jezera.

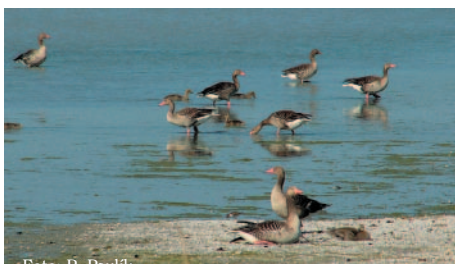

Foto: P. Pavlík

Husy velké na jezeře Lange Lacke.

Foto: P. Pavlík

Konipas luční na Zicklacke.

Foto: P. Pavlík

Martovce – hnízdní lokalita mandelíků hajních.

Toto jezero je sice menší, ale hostilo na své hladině a na přilehlých loukách četné zástupce bahňáků. Mezi reprezentanty se ve velmi dobrém světle ukázali tenkozobci opační bojující o své území s husicemi liščími nebo jespáci bojovní ve satebním šatě. První den exkurze jsme zakončili pozorováním racků malých.

Druhý den pro nás začal opět ráno v pět. Vyrazili jsme se podívat na nedaleké vodní dílo Gabčíkovo, vybudované na úkor rozsáhlých lužních lesů podél Dunaje. Abychom se vzpamatovali z hrůzného pohledu, odjeli jsme pod vedením slovenských ornitologů na hnízdiště mandelíků. Po výstupu z autobusu jsme spatřili dráty, na kterých sedává mandelík a dokonce budku, ve které mandelík hnízdil. Následovala procházka vrbovými háji k největšímu hnízdišti mandelíka na Slovensku, k pěti topolům bílým. Na těchto topolech hnízdí až tři páry mandelíka hajního. Bohužel se tyto topoly lámou při vichřicích přesně v místech bývalých dutin. Zkáza mandelíků však nehrozí, neboť ornitologové již vysadili nové topoly. Mandelík se nakonec ukázal, ale jen čtyřem z nás. Aby to nám, kteří jsme mandelíka neviděli, nebylo líto, ukázal se nám alespoň pan Mandelík, jeden z účastníků exkurze. Čekaly nás další zajímavé lokality a tak jsme museli kvapit na místo, kde se vyskytují poštolky rudonohé. Vyskytly se však potíže. Železniční podjezd byl nižší, než se čekalo, takže jeden autobus neprojel. Osazenstvo druhého autobusu vidělo sedm poštolek, což jsme se dozvěděli až na dálnici. Za tyto potíže však nemohli organizátoři, ale autoatlas. Organizátoři odvedli výbornou práci a připravili pro nás exkurzi, jež nám nabídlá spoustu nevšedních zážitků. Děkuji všem, kteří se na exkurzi podíleli. ☒ | *Vojta Sládeček*

Foto W. Škorpíková

Makedonie není pro každého

Vlasta ŠKORPÍKOVÁ

„Myslím, že bych vyhrál sázku o to, že v Evropě není žádný druhý tak zajímavý kraj, jakým je střed Balkánského poloostrova, ať už přitom myslíme na zajímavosti etnografické, politické, krajinářské nebo na problémy přírodovědecké. Ale kraj ten měl a má i dnes ještě něco navíc, něco, co ovšem není pro každého. Je to cestovatelská romantika a možnost prožít rozmanitá dobrodružství, jež ještě před nedávnem mohla skončit všelijak. Rozhodně to není kraj pro cestovatele komfortního typu, ačkoliv jsou tu místa, kde i to je ve velmi skrovné míře možné. Kdo ovšem umí jezdit na koni, zacházet s puškou a spát pod hvězdami, ten bude mít z toho kraje teprve pravý požitek.“ Domnívám se, že citovaná slova našeho slovního zoologa dr. Julia Komárka z jeho předmluvy ke knize *Neznámá Makedonie*, která byla napsána před více než 65 lety, nepozbyla skoro nic na své pravdivosti. Makedonie zůstává krajem nesmírně zajímavým, i dnes nabízí cestovatelskou romantiku a rozmanitá dobrodružství. My jsme v souladu s duchem doby vyměnili koně za auto a pušku za fotoaparát, důsledně jsme se však vyhýbali místům komfortního typu a spávali pod hvězdami. Nevím, jestli to byl ten pravý požitek, každopádně jsme v Makedonii strávili nezapomenutelné chvíle.

mu května a června. Jarní období je pro tuto středobalkánskou zemi, která nemá skoro žádná významná tahová shromaždiště a zimoviště, určitě nejlepší. Hodně pak záleží na konkrétním cíli cesty. Vysoká pohoří při hranici s Albánií a Řeckem s nejvyšší horou Korab (2753 m n. m.) jsou dlouho do jara pokryta sněhem. Krajina ve střední a východní Makedonii je nižší, kopcovitá, zazelená se brzy zjara, ale koncem května už mohou mít rozsáhlé pastviny v této části země to nejlepší za sebou, teploty často vystupují nad 30 °C. Rostlinstvo vyschne, ptáci zpěv utichne, pastevci se se svými stády odstěhují do hor. Kdykoliv vás však může překvapit déšť, většinou v podobě příválových srážek. V oblastech bez zpevněných cest to znamená, že se z některých míst nedostanete.

Rady k nezaplacení

- Nejlepším dopravním prostředkem je v Makedonii výkonné terénní auto. Síť zpevněných silnic je řídká, často jsou i jednotlivé vesnice spojeny jen prašnými komunikacemi. Mimo sídla je krajina protkána polními a lesními cestami, z nichž mnohé se na mapě vůbec neobjevují. Jsou různé kvality, většinou horší až hrozné, často končí slepě, u nesjízdného brodu nebo se ztrácejí v korytu potoka.
- Makedonský venkov je řídko osídlený, vesničky uváděné na mapě někdy již vůbec neexistují, jindy je tvoří pár ubohých domků a přístřešků

Proč zrovna Makedonie?

Makedonie je tajemná země. V České republice nekoupíte žádného průvodce, který by jí byl věnován, žádný nevyšel ani ve známé edici Lonely Planet. V Evropě stěží seženete mapu, nejpodrobnější v měřítku 1 : 250 000. Neexistuje žádná publikace typu *Where to watch birds* in Macedonia. Poslední rozsáhlejší dílo o ptactvu této země sepsal W. Makatsch a vyšlo v roce

1950. Údaje o makedonských významných ptáčích územích se hemží otazníky. V zemi aktivně působí asi 12 ornitologů. Prostě je to i dnes země neznámá, neobjevená, která slibuje mnohá překvapení.

Kdy se vypravit na cestu?

My jsme Makedonii navštívili zatím dvakrát, poprvé v květnu 2006, podruhé letos na přelo-

pro dobytek. Ve větších sídlech se dají bez problémů nakoupit základní potraviny v kteroukoli denní dobu a za dobré ceny.

- Nabídka ubytování mimo turisticky atraktivní lokality a větší města neexistuje. Lepší je spoléhat se sami na sebe.

- Největší problémy může cestovatel, který nestojí o kontakt s lidmi a především státními orgány, očekávat při hranicích, a to zvláště v místech schůdných a tedy uprchlíky a pašeráky využívaných – jezero Dojran, niva Vardaru v oblasti, kde řeka opouští zemi.

- S Makedonií má Česká republika od roku 2006 bezvízový styk. Platí se tu denáry, které za eura dostanete bez problémů jen ve větších městech. Zvláštní očkování není potřebné.

Co v Makedonii očekávat

Makedonie je z našeho pohledu nesmírně bohatá a různorodá země. Ale i tam bývalo lépe. Pryč jsou rozsáhlé mokřady u Skopje či na Černé řece, byly vysušeny a žádné podobné v celé zemi nezbyly. Majestátní vápencová rokle Matka na řece Tresce u Skopje byla z velké části zatopena přehradou. Prastaré lesy mizí už i z těch nejvyšších hor. Vyhuben byl orlosup bradatý (*Gypaetus barbatus*), ze savců jelen (*Cervus elaphus*) a šakal (*Canis aureus*). Ničena jsou hnízda orlů královských (*Aquila heliaca*), vejce a mláďata sokolovitých dravců jsou vybírána. Na tradiční trávení vlků doplácí supové. Ale i tak má Makedonie zájemcům o ptáky mnoho co nabídnout. Jezdí se sem za supy bělohlavými (*Gyps fulvus*) a mrchožravými (*Neophron percnopterus*), atraktivní je raroh jižní (*Falco biarmicus*) či relativně početná populace poštolek jižních (*Falco naumanni*). Na Ochridu a Prespě lze vždy zastihnout pelikány kadeřavé i bílé (*Pelecanus crispus* a *P. onocrotalus*), hnízdící na Malé Prespě, již v Řecku. Stále hojně jsou mandelíci (*Coracias garrulus*), běžné jsou kalandry zpěvné (*Melanocorypha calandra*), skřivánci krátkoprstí (*Calandrella brachydactyla*), ňuhýci rudohlaví (*Lanius senator*) i menší (*L. minor*), či třeba strnadi černohlaví (*Emberiza melanocephala*). Při troše snahy se určitě dají vidět skalníci zpěvní (*Monticola saxatilis*) i modří (*M. solitarius*), bělořiti okroví (*Oenanthe hispanica*), pěnice vousaté (*Sylvia cantillans*), sýkory temné (*Parus lugubris*) nebo vrabci skalní (*Petronia petronia*), se štěstím i krahujci krátkoprstí (*Accipiter brevipes*), orebice horské (*Alectoris graeca*) a také třeba špačci růžoví (*Sturnus roseus*).

Foto V. Škorpíková

Pestrá a vyvážená zemědělská krajina v nivě Krivé reky.

Foto V. Škorpíková

Cecov kamen je hnízdištěm dravců, bohužel obecně známým a tedy ohroženým.

Foto V. Beran

Mláďata káně lesní (*Buteo buteo*) se zbytkem kořisti, slepcem malým (*Nannospalax leucodon*). Do materiálu hnízda byla zabudována asi kilogram těžká dlažební kostka.

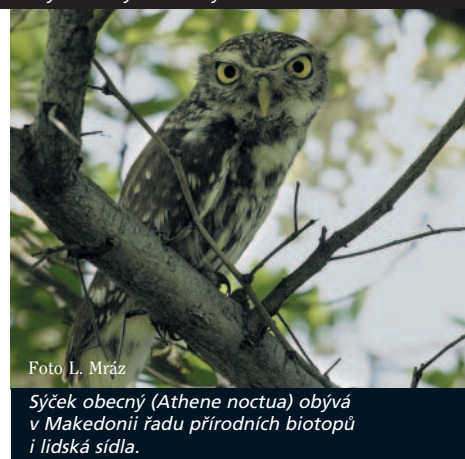

Foto L. Mráz

Sýček obecný (*Athene noctua*) obývá v Makedonii řadu přírodních biotopů i lidská sídla.

Menší neznámo v moři neznáma

Jak napsal dr. Komárek, Makedonie je země neznámá. Ale to neznámo má ještě několik stupňů. Jsou přece jen lokality míň neznámé, kam se jezdí a o kterých se něco ví. Takovými jsou v dnešní době především jezera Ochrid, Prespa a Dojran, národní parky Mavrovo, Kaličica a Pelister, vysoké hory Šar planina či Korab a hnízdiště supů jako soutěsky řek Tresky, Babuny, Černé řeky či Vardaru u Demir Kapije. My jsme do těchto míst jen nakoukli, považovali jsme je za prozkoumaná a nezajímavá. Přesto to nebyly zastávky zbytečné. Zprv jsme si ujasnili, že i tyto atraktivní lokality je nutno „dobývat“, pracně hledat přístupové cesty, nejlepší pozorovací body. Že získat podrobnější informace o nich je velmi svízelné. I zde je tedy velký prostor pro objevování. Zdruhé i krátká zastávka zde může přinést nový poznatek. Tak se nám např. v r. 2006 podařilo na Ochridu zaznamenat první pravděpodobné hnízdění morčáků velkých (*Mergus merganser*), do té doby z této lokality v hnízdění době neznámých. V květnu r. 2007 jsme zase prokázali výskyt ostríže jižního (*Falco eleonora*) u Demir Kapije, čímž se potvrzuje podezření místních znalců, že tento druh sem v předhnízdění době zalétá – konkrétní data však chybějí.

Větší neznámo v moři neznáma

Cílem obou našich cest do Makedonie však bylo území mezi řekou Vardarem, která ve směru severozápad-jihovýchod protéká celou

zemí, a hranicí se Srbskem, Bulharskem a Řeckem. Tento „divoký východ“ zaujímá asi dvě pětiny rozlohy státu. Najdeme tu úrodné a intenzivně využívané nivy Vardaru či Strumice, rýžoviště kolem ústí Zletovské řeky do střední Bregalnice, nesmírné rozlohy pastvin s rozptýlenými porosty keřů a nízkých, řídkých lesíků střídané extenzivními, i když mnohdy značně rozsáhlými poli s obilovinami, zalesněné kopečky s druhově bohatými loukami a osídlením karpatského typu i vysoké hory s posledními zbytky jedlobukových pralesů a přirozeným bezlesím. Atraktivitu krajiny ve všech nadmořských výškách zvyšují četné skalní útvary vypreparované vodní a větrnou erozí do zajímavých podob. Dočíst se někde něco o zvířené této oblasti je skoro nemožné. Nikdo tady soustavně nebadá, nikdo sem pravidelně nejedí.

Nedobytná Bregalnica

V Makedonii nás lákalo to větší neznámo, z něj pak nejvíce údolí řeky Bregalnice mezi starobylým městem Štip a jejím ústím do Vardaru. Vzdušnou čarou jsou tato dvě místa vzdálena asi 25 km, při pohledu na mapu je však zřejmé, že řeka urazí cestu minimálně dvakrát delší. Jednak to bere obloukem, jednak vytváří impozantní množství meandrů. Celá oblast je zahrnuta mezi významná ptačí území Makedonie, uváděné údaje o výskytu vzácných druhů jsou velmi slibné, zároveň však značně nejisté a nespolehlivé. Důvodem, proč tomu tak je, je nepřístup-

Foto V. Škorpíková

Nesčetné meandry řeky Bregalnice jsou velmi malebné.

nost území. Řeka sama je v centru popsané oblasti kilometry vzdálena od nejbližší zpevněné silnice. Dále je nutno použít prашných cest vyježděných v terénu, kterých je místy spousta, ale tím hůř – jen málokterá je opravdu delší dobu sjízdná a skutečně vede tam, kam člověk potřebuje. Než zjistíte, která je ta pravá, zabere vám to spoustu času. I když tušíte, že řeka někde musí téct skalnatým kaňonem nebo se alespoň v její blízkosti skalnaté srázy musejí vyskytovat, najít je je velmi strastiplné, dostat se k nim pak vyžaduje i dlouhé pěší pochody. Krajina je skutečně liduprázdná, za celý den potkáte jen pastevce se stádem, u vody občas rybáře či zarputilého zemědělce, který ještě odolává svodům civilizace. Spát zde pod hvězdami je podle

dr. Komárka asi skutečně tím pravým zážitkem – je tu hluboké ticho a tma nerušená žádnými světly na kilometry daleko.

Co jsme v Makedonii našli nového

Do Makedonie jezdíme s cílem přispět k poznání ornitofauny východní části této země. Čím jsme tedy zatím přispěli? Našli jsme nová, dosud neznámá hnízdiště orla královského (*Aquila heliaca*), káně bělochvosté (*Buteo rufinus*), rorha jižního či dytíka úhorního (*Burhinus oedicnemus*). U řady druhů, např. sedmihlásky olivního (*Hippolais olivetorum*), pěnice bělohrdlé (*Sylvia melanocephala*), budníčka horského (*Phylloscopus bonelli*) či tuhyka černohřbetého

Foto V. Krivan

Linduška úhorní (*Anthus campestris*) dává přednost suchým biotopům s řídkým vegetačním krytem.

(*Lanius nubicus*), jsme posunuli znalosti o jejich hnízdním rozšíření. Zvýšili jsme počet pozorování orla nejmenšího (*Aquila pennata*), kukačky chocholaté (*Clamator glandarius*), špačka růžového, zaznamenali jsme působivý noční přelet plameňáků růžových (*Phoenicopterus ruber*). Souhrnné výsledky publikujeme v časopise Ciconia, který vychází v Srbsku.

Makedonie je krásná, ale chudá, pestrá, ale zranitelná, pohostinná, přesto drsná země. Neláká zhýčkané turisty ani snoby navštěvující atraktivní destinace. Musíte mít smysl pro romantiku a dobrodružství, abyste si ji zamilovali. Není to prostě krajina pro každého a já doufám, že takovou zůstane.

Foto L. Mráz

Dytík úhorní (*Burhinus oedicnemus*) v Makedonii hnízdí, jeho přesné rozšíření zde není známo.

Foto V. Krivan

Vlastovka skalní (*Cercopis daurica*).

Foto L. Hlášek

Vrabec pokřovní (*Passer hispaniolensis*).

Foto V. Škorpíková

Jen odolným terénním vozem dá proniknout až k řece Bregalnici. Na snímku boční údolíčko s téměř zaniklou vesnicí Bekirlija.

Foto L. Hlášek

Raroh jižní (*Falco biarmicus*), jeden z nejzácnějších dravců Makedonie, je ohrožen vykrádáním hnízd.

kalendář akcí ČSO podzim a zima

Foto: P. Pavlík

Podrobnosti o všech uvedených akcích, stejně jako o akcích pořádaných pobočkami ČSO, spolupracujícími nevládními organizacemi atd. naleznete v aktualizované podobě na www.birdlife.cz.

■ 17.–18. listopadu – 26. AKTIV spolupracovníků Kroužkovací stanice – pořádá Kroužkovací stanice Národního muzea Praha, Společnost spolupracovníků KSNM a ČSO v areálu Vyšší odborné školy pedagogické a Střední pedagogické školy v Litomyšli.

■ 24. listopadu od 9.00 – Členská schůze ČSO v divadelním sále základní školy U Vršovického nádraží 1, Praha 10 (budova naproti železniční stanici Praha-Vršovice). Program ve Spolkových zprávách ČSO.

■ 24. listopadu – exkurze na Tovačovské rybníky. Pořádá Středomoravská pobočka ČSO-MOS. Sraz u sádek v Tovačově v 7.30 hod. Za špatného počasí se exkurze nekoná. Vede Adolf Goebel (goebel@mos-cso.cz).

■ 1. prosince od 9.30 – členská schůze Jihomoravské pobočky ČSO v přednáškovém sále Moravského zemského muzea v Brně, Zelný trh 8, v 1. patře Dittrichštejnského paláce.

■ 1. prosince od 10.00 – členská schůze Severočeské pobočky ČSO v klubovně Zoologické zahrady v Ústí nad Labem.

OPEŘENÉ MÚZY

odborná ilustrace
jako jedno z východisek
současného českého
výtvarného umění

■ 6. října 2007 až 13. ledna 2008 – průřezová výstava výtvarnou tvorbou současných českých autorů odborné ilustrace ptáků s názvem „Opeřené múzy“. Galerie přerovského zámku, Horní náměstí 1, Přerov.

■ 12.–13. ledna 2008 – Mezinárodní sčítání vodních ptáků. Přihláška pro sčítatele a další informace na www.iwccz.wz.cz.

Vznikla nová pracovní skupina ČSO

Skupina pro výzkum a ochranu bahňáků (SVOB) existuje od roku 2007 pod záštitou ČSO jako její pracovní skupina. SVOB volně navazuje na Skupinu pro výzkum bahňáků v České a Slovenské republice, která fungovala 30 let (do roku 1998) pod vedením V. Hájka a později P. Žďárka. Její náplní bylo převážně kroužkování a zjišťování biometrických údajů bahňáků. V současnosti bychom se spíše zaměřili na faunistická data a praktickou ochranu druhů a jejich prostředí, přestože kroužkování bude nedílnou součástí i nadále. V čele pracovní skupiny bude stát koordinátor a jeho

zástupce, volení členskou základnou na dva roky. Členové SVOB budou každoročně ke konci roku posílat informace o své činnosti a údaje k vybraným otázkám výzkumu a ochrany volně žijících bahňáků. SVOB ČSO bude každoročně vydávat závěrečnou zprávu o své činnosti (na webu ČSO, poštou členům a časem nejlépe ve své vlastní publikaci). Pokud Vás tato témata zajímá a máte chuť se podílet na činnosti skupiny, zapojte se! Kontaktujte realizační tým ve složení: Vojtěch Kubelka, České Budějovice, e-mail: pandionhaliaetus@seznam.cz, tel.: 721 018 336, Jan Havlíček, Radětice (TA), e-mail: JendaHavlicek@seznam.cz, tel.: 721 429 652. Těšíme se na Vaši spolupráci! | Vojtěch Kubelka

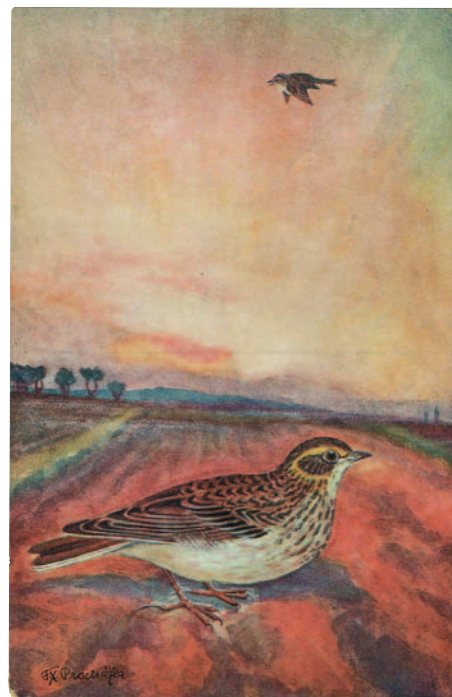
Foto: V. Kubelka

Pohlednice se skřivanem

Dostala se mi do ruky barevná pohlednice s obrazem skřivana polního od F. X. Procházky. Na rubu pohlednice je drobným písmem vytištěn následující text od dr. Josefa Jirsíka: „Skřivan polní evropský – *Alauda arvensis arvensis* L., miloučkový náš zvěstovatel jara, přicházející již v druhé půli února – první vnáší do našich srdcí předtuchu jara. Opouští nás v říjnu. Když samci po urputných bojích vybojovali si své okrsky, snáší samička v polovině dubna – po druhé v červnu, na zem do hnízda zbudovaného ze suchých stébel a kořínků 5 vajíček (22 × 15,3 mm) – základní barvy zelenošedé či žlutavě rudobílé s hustými hnědými a šedými skvrnami, tvořícími často na tupém konci pravidelný věneček. Samice vyznačuje se světlejší základní barvou a proto skvrny na peří ostřeji vystupují, rovněž nemá rezavě-žlutého nádechu. Skřivan živí se drobným hmyzem a potravou rostlinnou. Patří mezi několik oněch ptáků, o nichž můžeme říci, že u nás početně přibývají. Původem pták stepní našel v umělé naší stepi – v polích – vhodné životní prostředí a rok od roku ho přibývá.“

Pohlednici vydalo Státní nakladatelství v Praze a kromě jmen autorů a Čkm. 1350-2 nejsou na ní uvedeny žádné další podrobnosti, zejména rok vydání. Pro ornitologa téměř detektivní, a proto i velmi zajímavé pátrání bylo mj. podpořeno zejména dr. J. Vitáskovou z Domu umění v Brně a dr. A. Zachem z Ústavu pro českou literaturu AV ČR v Praze. Akademický malíř František Xaver Procházka (1887–1950) byl krajinář a figuralista, ale velkou část jeho tvorby představovala zvířata; v září 1928 měl v Topičově salonu v Praze výstavu 55 obrazů a studií zvířat, v katalogu s příspěvkem Jiřího Jandy. Dr. Josef Jirsík (1898–1956) byl zejména v letech 1925–1950 asi nejznámější český ornitolog a popularizátor ornitologie. Z jeho spolupráce s výtvarníky vzešla nejen tato pohlednice, ale v roce 1937 i kniha s obrazy Karla Svolinského „Naši ptáci“, vydaná nakladatelstvím Vesmír v Praze jako druhý svazek edice „Naše příroda v obrazech“. Pohlednice se skřivanem je součástí souboru J. Jirsíka a F. X. Procházky „Pohlednice z říše ptactva“, řada 2, 1. vydání 1932. Řadu tvořilo 10 pohlednic v obálce. Celý soubor měl tři řady, které vyšly v prvním a patrně i jediném vydání v letech 1931–1933.

Při pohledu na pohlednici a pátrání po jejím původu napadne několik věcí. (1) Zda je někde zachován celý soubor těchto pohlednic, (2) zda se někde archivují různé písemnosti podobného typu, týkající se ČR – nejen pohlednice, ale i různé skládačky, propagační letáky, nálepky, známky atp. s ptačí tematikou a (3) že by možná stálo za propagační a ekonomické vyzkoušení vydávat i dnes pohlednici s „ptákem roku“: dobrých ilustrátorů máme dostatek a krátký text zdůrazňující především ochranné aspekty by přinejmenším neuškodil. | Karel Hudec

v poznání je síla

vesmír

www.vesmir.cz

spolehlivý a seriózní časopis akademické obce •
zasvěceně informuje o vědě • vychází již třetí sto-
letí • zahrnuje všechny vědní obory • je nadčasový

Kniha

Ptáci Pardubic

Výpravná celobarevná publikace autorské trojice Světlana Vránová, Vladimír Lemberk a Radek Hampl „Ptáci Pardubic“ zpracovává vyčerpávajícím způsobem problematiku výskytu ptáků v katastrálním území Pardubic. Autoři se zaměřili nejen na zpracování výsledků čtyřletého mapování ptáků v Pardubicích (2003–2006), ale i na srovnání současného stavu s minulostí. Nechybí kapitoly o historii ornitologických výzkumů, o ochraně ptáků, o kvantitě a dlouhodobém početním vývoji jednotlivých druhů a také kapitola výstižně nazvaná „Kam v Pardubicích na ptáky?“.

Publikace o rozsahu 304 stran křídového papíru je zpestřena více než čtyřmi stovkami barevných fotografií od předních českých fotografů ptáků a také originálními kresbami a mapkami výskytu jednotlivých druhů. Je výjimečná v rámci České republiky také tím, že doposud se obdobný projekt podařilo realizovat pouze v hlavním městě Praze (Fuchs a kol., 2002: Atlas hnízdního rozšíření ptáků Prahy). Kniha je psána čtivě, nejedná se o ryze odborný text určený pouze odborníkům – ba naopak. Publikace je určena co nejširšímu okruhu čtenářů nejen z řad milovníků přírody, ale také zájemců o regionální problematiku a „pardubickým patriotům“. Význam a hodnota publikace „Ptáci Pardubic“ jistě porostou s přibývajícími roky. V budoucnu bude sloužit jako nenahraditelný srovnávací materiál při každém pozdějším průzkumu oblasti. Kniha poskytuje i další obecné informace o ochraně ptáků a o významu přírody ve městě. Publikace poslouží jistě i ornitologům z jiných částí ČR, ale také široké veřejnosti jako zdroj poučení a informací o živé přírodě uprostřed městského prostředí.

Knihu vydalo Východočeské muzeum v Pardubicích a Východočeská pobočka ČSO. Zakoupíte ji v pardubických knihkupectvích nebo v pokladně Východočeského muzea na Zámku, případně ji lze objednat za cenu navýšenou o 30 Kč za poštovné a balné na adrese Východočeské muzeum, Zámek 2, 530 02 Pardubice nebo e-mailem na prochazkova@vcm.cz. Prodejní cena publikace je 270 Kč.

